

Izražavanje emocija frazemima u mađarskom, slovenskom i srpskom jeziku

Horvat, Paulina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:879064>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-09**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za hungarologiju

Odsjek za hungarologiju, turkologiju i judaistiku

Paulina Horvat

**IZRAŽAVANJE EMOCIJA FRAZEMIMA
U MAĐARSKOM, SLOVENSKOM I SRPSKOM JEZIKU**

DIPLOMSKI RAD

Mentorice: dr. sc. Kristina Katalinić, doc.

dr. sc. Virna Karlić, doc.

Zagreb, lipanj 2020.

Sadržaj

1.	Uvod	1
2.	O frazemima.....	3
2.1.	Frazeologija.....	3
2.2.	Počeci razvoja frazeologije u svijetu te u srpskom i hrvatskom jezikoslovlju	4
2.3.	Struktura frazema	5
2.4.	Porijeklo frazema	6
2.5.	Oblik frazema.....	6
2.6.	Obilježja frazema	7
2.7.	Frazemi u užem i širem smislu	8
3.	Frazemi u slovenskom jeziku.....	9
3.1.	Povijest slovenske frazeologije	9
3.2.	Na što se u slovenskoj frazeologiji odnosi termin <i>frazem</i> ?	10
3.3.	Osobine frazema.....	11
3.3.1.	Višerječje	11
3.3.2.	Ustaljenost oblika i značenja	12
3.3.3.	Idiomatičnost ili motiviranost frazema	12
3.3.4.	Ekspresivnost	13
4.	Frazemi u mađarskom jeziku	14
4.1.	Povijest mađarske frazeologije	14
4.2.	Definicija frazema u mađarskoj frazeologiji.....	14
4.2.1.	Podjela frazema prema László Hadrovicsu	16
4.2.2.	Podjela frazema prema Tamásu Forgácsu	17
4.2.3.	Podjela frazeoloških izraza prema Vilmosu Bárdosiju	21
4.3.	Definicija frazema u južnoslavenskoj i mađarskoj frazeologiji.....	21
5.	Jezik i osjećaji	23
5.1.	Osjećaj sreće	24
5.1.1.	Koncept sreće u frazeologiji	25

5.2.	Osjećaj tuge.....	25
5.2.1.	Koncept tuge u frazeologiji	26
5.3.	Osjećaj ljutnje	27
5.3.1.	Koncept ljutnje u frazeologiji	27
5.4.	Osjećaj iznenađenja.....	28
5.4.1.	Koncept iznenađenja u frazeologiji	29
5.5.	Osjećaj straha	29
5.5.1.	Koncept straha u frazeologiji	30
6.	Uvod u analizu frazema s osvrtom na teoriju konceptualne metafore te frazeološke ekvivalencije	32
6.1.	Prema konceptualnoj analizi.....	32
6.1.1.	Konceptualna analiza	32
6.1.2.	Konceptualna metafora	33
6.2.	Prema frazeološkoj ekvivalenciji	34
6.2.1.	Tipovi frazeoloških ekvivalencija	34
7.	Analiza frazema	37
7.1.	Korpus	37
7.2.	Frazemi koji dolaze s konceptom ljutnje a prisutni su u sva tri jezika.....	39
7.2.1.	Frazemi s konceptom ljutnje u mađarskom i srpskom jeziku	42
7.2.2.	Frazemi s konceptom ljutnje u srpskom i slovenskom jeziku	44
7.3.	Frazemi s konceptom tuge u sva tri jezika.....	45
7.3.1.	Frazemi s konceptom tuge u mađarskom i srpskom	47
7.3.2.	Frazemi s konceptom tuge u srpskom i slovenskom jeziku	49
7.4.	Frazemi s konceptom straha u sva tri jezika	49
7.5.	Frazemi koji imaju u sebi koncept sreće u sva tri jezika	54
7.5.1.	Frazemi s konceptom sreće u mađarskom i slovenskom	56
7.5.2.	Frazemi s konceptom sreće u srpskom i slovenskom jeziku	56

7.6.	Frazemi s konceptom iznenađenja u sva tri jezika	57
7.6.1.	Frazemi s konceptom iznenađenja u mađarskom i srpskom	59
7.6.2.	Frazemi s konceptom iznenađenja u slovenskom i srpskom jeziku	60
8.	Zaključak	61
9.	Literatura.....	63
10.	Prilozi.....	66

Sažetak

Diplomski rad istraživački je rad temeljen na raznim frazeološkim rječnicima iz mađarskog, slovenskog, hrvatskog i srpskog jezika. On istražuje korelaciju između emocija i frazema to jest daje odgovor na pitanje kako se pomoću frazema mogu izraziti emocije sreće, tuge, ljutnje, iznenađenja i straha. Poseban osvrt u analizi frazema odnosi se na konceptualnu metaforu te se pokušava pronaći ekvivalente u sva tri jezika koji izražavaju navedene emocije.

Ključne riječi: *frazemi, emocije, konceptualna metafora, frazeološki ekvivalenti*

Summary

The thesis is a research paper based on various hungarian, serbian, croatian and slovenian phraseological dictionaries. It explores the correlation between emotions and phrasemes, that said, it provides an answer to a question: How can we explore our emotions of happiness, sadness, anger, surprise and fear through the phrasemes? A special review in the analysis of phrases refers to the conceptual metaphor and tries to find equivalents in all three languages that express the stated emotions.

Key words: *phrasemes, emotions, conceptual metaphore, phraseological equivalents*

1. Uvod

Frazeologija je relativno mlada lingvistička disciplina, koja se bavi proučavanjem i opisivanjem frazema ili frazeologizama. Njen je razvoj započeo u Rusiji, zahvaljujući jezikoslovcu V. Vinogradovu, koji je utvrdio osnovne postavke frazeologije kao lingvističke discipline. Njezin predmet proučavanja jest *frazem* ili *frazeologizam*. Pojam *frazem* ili *frazeologizam* odnosi se na frazeološku svezu riječi, to jest svezu riječi u kojoj dolazi do promijene ili gubitka značenja svih ili samo nekih sastavnica.¹ Drugim riječima, frazem je „stalna sveza riječi u kojoj je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje“ (Menac, 2007: 5). Zbog semantičke pretvorbe jedne ili više sastavnica, značenje cijelog frazema ne proizlazi iz značenja njegovih pojedinih sastavnica, odnosno nije jednak zbroju njihovih značenja (Ibid. 11). U nekim se jezicima i poslovice smatraju frazemima. To je slučaj u mađarskoj filološkoj tradiciji, u kojoj se i poslovice ubrajaju u frazeme.

Frazemi mogu imati razne funkcije, pa tako i funkciju izražavanja osjećaja. Prema hrvatskoj enciklopediji *osjećaj* je doživljaj nekih osjetnih kvaliteta (npr. toplina, hladnoća), nekih dojmova (npr. „imam osjećaj da nešto nije u redu“) i nekih čuvstvenih stanja (npr. „osjećam se depresivno“).²

Cilj ovog rada jest istražiti ulogu frazema kod izražavanja osjećaja u tri jezika – srpskom, slovenskom i mađarskom jeziku. Prema Ekmanu (2003) pet je primarnih osjećaja: tuga, ljutnja, sreća, strah i iznenađenje.

Za potrebe ovoga istraživanja analizirani su frazeološki rječnici mađarskog, srpskog, hrvatskog i slovenskog jezika, primjenom teorijsko-metodološkog aparata semantičke i konceptualne analize. Cilj rada jest usporediti srpske, slovenske i mađarske animalističke i somatske frazeme, frazeme koji označavaju osjećaje, utvrditi postoje li njihovi ekvivalenti u sva tri jezika.

Rad je strukturiran u osam cjelina. U prvoj cjelini rada predstavljaju se i definiraju osnovni frazeološki pojmovi. U njoj se navode cilj i svrha ovog istraživanja, kao i primijenjena metodologija. Nakon uvodne cjeline rada slijedi druga cjelina, koja se bavi prikazom frazeologije kao lingvističke discipline i njezina razvoja, te osnovnom frazeološkom jedinicom – frazemom (prikazuju se njegova svojstva, karakteristike, struktura, oblik i porijeklo). Treća cjelina rada

¹ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20523>, pristupljeno 01.04.2020.)

² <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=45683> pristupljeno dana 01.4.2020.

posvećena je značenju i obilježjima frazema u slovenskom jeziku, kratkom prikazu razvoja slovenske frazeologije te njezine terminologije. Pritom se ukazuje na različitosti među tumačenjima frazema u srpskoj i slovenskoj filologiji. Sljedeća, četvrta cjelina rada, bavi se frazeološkim riječima u mađarskom jeziku te podjelom frazema prema tri mađarska jezikoslovca: László Hadrovicsa, Vilmosa Bárdosija te Tamasa Forgácsa. Pritom se njihovi pristupi i terminologija uspoređuju s hrvatskom i srpskom. Sljedeća po redu je peta cjelina pod naslovom *Jezik i osjećaji*, a bavi se izražavanjem osjećaja upotrebom frazema te konceptualizacijom osjećaja sreće, tuge, ljutnje, straha i iznenađenja u jeziku. Poglavlje se temelji na teoriji Paula Ekmana (Ekman, Paul: 1986, 2003)) te njezine primjene u radovima Gordane Štrbac (2018). Šesta cjelina obuhvaća analizu provedenu nad frazeološkim rječnicima srpskog, slovenskog i mađarskog jezika. U njoj je prikazana primijenjena metodologija te teorijski okvir istraživanja (Svitkova, 2014, Forgács, 2007). Sedma cjelina središnji je dio rada koji uključuje prikaz rezultata provedenoga istraživanja frazeoloških rječnika mađarskog (Forgács, 2004; Kiss et al, 2018.), slovenskog (Kerber, 2011; Menac, 1992) i srpskog (Matešić, 1982; Otašević, 2012) jezika. Analizom se utvrđuju frazemske ekvivalenti u trima jezicima, kao i njihove specifičnosti. S obzirom na to da slovenski i srpski jezik pripadaju istoj, južnoslavenskoj jezičnoj skupini, polazilo se od pretpostavke da će podudarnosti među njima biti naglašenije. Mađarski jezik pripada ugrofinskoj jezičnoj skupini, međutim zbog geografske bliskosti i društvenopolitičkih faktora, mađarski je bio, i još uvijek jest, u intenzivnom kontaktu sa slovenskim i srpskim jezikom. Nakon prikaza rezultata provedene analize slijedi zaključno poglavlje rada.

2. O frazemima

U ovoj cjelini rada predstavljeni su i definirani najvažniji frazeološki pojmovi, prikazana su temeljna struktura i obilježja frazema te je predstavljen razvoj frazeologije kao samostalne lingvističke discipline.

2.1. Frazeologija

Pojam *frazeologija* (grč. *phrasis + logos*; u prijevodu *riječ + govor*) ima dva značenja. Prvo se odnosi na lingvističku disciplinu, znanost o ustaljenim izrazima čvrste strukture, koji se proučavaju u okviru jednog jezika ili usporedno u više jezika (Fink Arsovski, 2006: 5). Drugo značenje pojma odnosi se na ukupnost frazema nekog jezika, koji se nadalje klasificiraju prema određenim kriterijima – primjerice s obzirom na (1) semantičko polje njihovih komponenata, (2) vremenski kriterij, (3) mjesto njihova nastanka i (4) područnu raslojenost.

(1) Primjerice, prema podjeli Fink Arsovski (2006: 5) frazeologija se s obzirom na prvi kriterij klasificira na potkategorije kao što su zoonimska frazeologija (koja skuplja sve frazeme sa zoonimskim komponentama) ili somatska frazeologija (koja skuplja sve frazeme koje sadrže somatske komponente). (2) Nadalje, prema podrijetlu i proširenosti uporabe frazeologija se dijeli na nacionalnu (ukupnost frazema nacionalnog karaktera) i posuđenu (ukupnost frazema posuđenica). (3) Prema vremenskom kriteriju razlikuju se suvremena i arhaična frazeologija (podrazumijeva ukupnost arhaičnih frazema), dok se prema (4) područnoj raslojenosti izdvaja regionalna ili dijalektalna frazeologija, koja proučava ukupnost frazema koji se upotrebljavaju na određenom području (Ibid, 5).

Prema Majetić (2009: 93-94) frazeologija je znanstvena disciplina koja je umnogome povezana s leksikologijom i leksikografijom. Leksikologija je lingvistička disciplina koja istražuje, opisuje i teorijski obrazlaže riječi. Leksikografija se kao lingvistička poddisciplina bavi teorijom i praksom sastavljanja rječnika. Glavni predmet proučavanja leksikologije i leksikografije jest riječ. Riječ ima određeno značenje, grupu glasova i određenu gramatičku funkciju i tako se smatra semantičkom, morfološkom i gramatičkom jedinicom (Majetić, 2009: 95) Leksikologija proučava riječ kao dio sistema, dok se u leksikografiji ona promatra isključivo kao samostalna, odvojena

jedinica. Vrlo se često leksikografija i frazeologija međusobno isprepliću, najčešće u frazeološkim rječnicima, u kojima se opisuju i navode frazemi te njihova značenja.

2.2. Počeci razvoja frazeologije u svijetu te u srpskom i hrvatskom jezikoslovlju

Frazeologija je vrlo mlada znanstvena disciplina koja je nastala u drugoj polovici 20 stoljeća.

Ruski jezikoslovac V. Vinogradov smatra se ocem frazeologije kao samostalne lingvističke discipline. On je u svojim mnogobrojnim radovima podijelio frazeološke jedinice na tri dijela: frazeološke sraslice, frazeološke cjeline i frazeološke sveze. Osnovao je i frazeološku školu u okviru koje su njezini polaznici nastojali ustvrditi leksičko-sintaktičke razlike između frazema i slobodnih sveza riječi. Tako je nastala definicija frazema kao ustaljene jedinice koja se upotrebljava u gotovom leksičkom-gramatičkom obliku i ne nastaje spontano u govoru (Barčot, 2017: 16-18). U prvom ili *klasičnom* razdoblju proučavanja frazeologije najvažnije je bilo izdvojiti frazeologiju od drugih jezikoslovnih disciplina. Šezdesetih godina 20. stoljeća sovjetska frazeologija postaje vodeća u svjetskoj lingvistici. Predmet njezina istraživanja nisu bili samo ruski i ostali jezici SSSR-a, nego i germanski te romanski jezici. Nakon klasičnog razdoblja, sredinom šezdesetih do devedesetih godina prošlog stoljeća traje *neklasično* razdoblje frazeologije. Predmet proučavanje je frazem iznutra, jača antropološki utjecaj na frazeologiju, što predstavlja prekretnicu za razvoj frazeologije. Treće, *postneklasično razdoblje*, počinje 90. godina 20. stoljeća i u tom razdoblju frazeologija korelira ne samo s drugim jezikoslovnim disciplinama nego i s prirodnim i tehničkim znanostima (Barčot, 2017: 21).

Početkom 70-ih godina Antica Menac objavljuje teorijski rad naslova *O strukturi frazeologizama* (1970/1971). Oslanjajući se na rusku frazeologiju analizira sastav i strukturu frazema te proučava međufrazeološke odnose. U *zagrebačkoj frazeološkoj školi* svoj doprinos daju i drugi jezikoslovci, a među njima i Josip Matešić, koji 1986. godine objavljuje prvi frazeološki rječnik na prostoru Jugoslavije (*Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*). Rječnik uključuje hrvatsku i srpsku jezičnu građu, a sadrži 2 258 najfrekventnijih frazema opisanih na 414 stranica. Jezikoslovci koji su zaslužni za razvoj i popularizaciju frazeologije u Hrvatskoj između

ostalnih su Antica Menac, Željka Fink Arsovski i Radomir Venturin, koji su na osnovi rječnika Josipa Matešića sastavili *Hrvatski frazeološki rječnik* (2003.) Time su dali velik doprinos hrvatskoj frazeologiji, posebice zbog njegova velikog opsega (794 str, 4 000 rječničkih natuknica). Rječnik pritom uključuje i vrste frazema koji nisu bili uključeni u Matešićev rječnik (emocionalno i stilski obojeni frazemi, arhaizmi i poredbeni frazemi). U srpskoj je frazeologiji od velike važnosti *Frazeološki rečnik srpskog jezika* Đorđe Otaševića objavljen 2012. godine. U tom rječniku autor navodi više od 25 000 frazema suvremenog srpskog jezika, ali u njega uključuje i arhaizme i kolokvijalne riječi, emocionalno i stilski obojene frazeme, dijalektalne frazeme i dr.

2.3. Struktura frazema

Struktura frazema u pravilu je vrlo čvrsta te se za razliku od slobodnih sveza riječi frazemi ne formiraju svaki put iznova. Zbog toga se sastavnice frazema ne smatraju riječima sa samostalnim značenjem (Menac, 1992). Značenje frazema ne proizlazi iz značenja pojedinih sastavnica frazema i nije jednako zbroju njihovih značenja. Tako, primjerice, iz zbroja značenja pojedinih sastavnica frazema *nemati dlake na jeziku* ne proizlazi značenje *govoriti otvoreno*. Poredak sastavnica u frazemu obično je stabilan, pa se stoga ne može reći *prilika i slika*, već isključivo *slika i prilika* (HFR 2007).³ Ipak, postoje i frazemi čija se sastavnica može zamijeniti sinonimom (npr. *plašiti se svoje sjene* i *bojati se svoje sjene*). Rjeđi je slučaj zamjene strukture frazema bez promjene značenja (*obećavati zlatna brda / obećavati brda i doline* ili *okretati se prema vjetru / okretati se kako vjetar puše*).

Menac govori o zamjenama sastavnica frazema druge vrste navodeći gramatičke promjene poput primjerice alternacije svršenog i nesvršenog glagola, deklinacije, konjugacije, gramatičkog roda i dr. (*primati/primiti k srcu*, *dovesti/dovoditi u zabludu*, *branio se rukama i nogama/branit će se rukama i nogama*). Druge se zamjene odnose na istu osnovnu sliku, ali s različitim odnosom između vršitelja i trpitelja radnje, na primjer *dati košaru komu / dobiti košaru od koga*, *dovesti do prosjačkog štapa / pasti na prosjački štap*. Treći tip promjene zamjene su pomoću riječi suprotna značenja, koje stvaraju antonimske parove – na primjer *u dobar čas / u zao čas* (Menac, 2007:14).

³ Usp. Menac 2007: Hrvatski frazeološki rječnik. Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika: Hrvatsko engleski frazeološki rječnik.

Vrlo je česta pojava i frazeologizacije slobodnih sveza stjecanjem prenesenog značenja. Tako se u slobodnoj svezi riječi može reći *ona mete pred svojim pragom*. Ipak, čim se pojavi preneseno značenje *baviti se svojim poslovima*, *biti kritičan prema sebi*, pojavljuje se i frazem *mesti pred svojom kućom*. Takve su i sljedeće navedene slobodne sveze riječi koje dobivanjem prenesenog značenja postaju frazemi: *biti na konju*, *dobiti na pladnju*. (Menac, 2011: 11-16).

2.4. Porijeklo frazema

S obzirom na svoje porijeklo, prema Menac (2007) se razlikuju nacionalni frazemi te frazemi posuđeni iz drugog jezika, prilagođeni jeziku primatelju u većoj ili manjoj mjeri.

Neki frazemi potječu iz književnih citata (*biti ili ne biti*), dok neki frazemi nastaju iz termina različitih znanstvenih struka i različitih područja ljudskih djelatnost – npr. znanost: *svesti na zajednički nazivnik*, *kratki spoj*; glazba: *svirati drugu violinu*; kazalište: *igrati glavnu ulogu*; sport: *dobiti žuti karton*; pomorstvo: *dići sidro* itd. Frazemi mogu potjecati i iz izraza svakodnevnog međunarodnog političkog života (*hladni rat*, *željezna zavjesa*), žargona (*dobiti keca*) i drugo.

Mađarski jezikoslovac Forgács u svom djelu donosi podjelu prema porijeklu (2007: 250), u kojoj također izdvaja frazeme koji su došli iz stranih jezika i udomačili se u mađarskom jeziku (*az idegen alakban meghonosodott frazémák*). Ti su frazemi uglavnom latinskog te engleskog i francuskog porijekla.

2.5. Oblik frazema

Frazem svojim oblikom može biti (1) fonetska riječ, (2) skup riječi ili (3) rečenica (Menac, 2007: 17).

(1) Fonetska riječ je opsegom najmanja frazeološka jedinica. To je frazem koji se sastoji od jedne autosemantičke i jedne (ili više) sinsemantičke riječi te pri tome čini jednu akcenatsku cjelinu (Fink Arsovski, 2002: 6, Menac, 2007: 18). Najveći se dio fonetskih riječi sastoji od imenica i prijedloga – *iz štosa*, *bez pardona* ili od imenice i čestica – *ni slovca*, *ni govora* (Fink Arsovski, 2006: 8, Menac, 2007:18).

(2) Skup riječi je sveza dviju ili više samostalnih riječi koje ne moraju sadržavati pomoćne riječi. Upravo se u takvim skupovima riječi stvaraju različite sintaktičke sveze: sintaktičke sveze neovisnog tipa (npr. *leb i sol*, *ni pet ni šest*), sintaktičke sveze ovisnog tipa nastale kongruencijom,

rekcijom ili pridruživanjem (*krokodilske suze, otkriti Ameriku, krivo gledati*) [Fink arsovski, 2002: 8, Menac, 2007: 18]. Sintaktičke veze ovisnog tipa se prema Fink Arsovski (2002) najčešće dijele na imeničke ili supstantivne (*zadnja rupa na svirali*), glagolske ili verbalne (*nositi glavu u torbi*) te pridjevske ili adverbijalne (*lud sto gradi*). Sintaktičke sveze neovisnog tipa zastupljene su u manjem broju frazema čije sastavnice nisu u gramatičkom odnosu (npr. *jasno i glasno*).

(3) Frazemi sa strukturom rečenice najbrojnija su strukturna kategorija. Frazemi-rečenice mogu imati dva glavna rečenična dijela (npr. *diže se kosa na glavi kome*), mogu biti krnje rečenice (npr. *visi o koncu, gori pod petama*), nezavisno složene rečenice (npr. *bilo pa prošlo*) ili zavisno složene rečenice (npr. *gdje je Bog rekao laku noć, nije ti tata staklar*) [Fink Arsovski 2006: 10].

2.6. Obilježja frazema

Prema Fink Arsovski (2002: 5) frazem se može definirati kao „ustaljeni izraz čvrste strukture“. Pojam ustaljenosti podrazumijeva to da se frazem ne stvara u govornom procesu, već se rabi u već ustaljenom obliku. To znači da se kao gotova cjelina uključuje u diskurs (Ibid. 6), dok se njegova „čvrsta struktura“ odražava u poretku sastavnica koji je relativno stabilan, i u kojem se pojedine sastavnice najčešće ne mogu zamijeniti drugim riječima (Menac, 2007: 12). Frazem se može odrediti kao „stalna sveza riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje“ (Menac, 2007: 5). Drugim riječima, značenje cijelog frazema ne proizlazi iz značenja njegovih pojedinih sastavnica, to jest ono nije jednako zbroju njihovih značenja kao što je to slučaj kod slobodnih sveza riječi (Menac, 2007: 11).

Fink Arsovski (2002) navodi da je jedan od najčešćih načina stvaranja frazema desemantizacija slobodnih sveza riječi. Prilikom frazeologizacije⁴ takvih sveza riječi, sve riječi u svezi postaju frazeološke komponente i pri tome se sve ili pojedine riječi semantički isprazne⁵ (Menac 2007: 19). Uslijed desemantizacije dolazi do „semantičke pretvorbe“, odnosno mijenjanja značenja pojedinih ili svih sastavnica frazema, pa frazem kao cjelina dobiva novo značenje (Fink Arsovski 2002: 6).

⁴ „processa preoblika slobodne sveze riječi u čvrstu, ustaljenu desemantiziranu svezu riječi“ (Vidović Bolt 2011:4)

⁵ Semantički isprazne riječi su takve riječi koje ne prenose informacije ili prenose vrlo malo informacija. To su apstraktne riječi bez pravoga, konkretnog značenja. (<file:///C:/Users/SzakaMetal/Downloads/4.pdf>) One mogu biti glagoli kao što su: *pomagati, sličiti...*

Glavna obilježja frazema mogu se podijeliti u dvije skupine: (1) formalna obilježja i (2) semantičko-pragmatička obilježja.

Prema Fink Arsovski (2002: 6) drugo važno obilježje frazema, neposredno povezano s desemantizacijom, jest *slikovitost*. Shodno autorici, u dubinskoj se strukturi frazema zadržava takozvani „semantički talog“, odnosno slika koja istovremeno i „pomaže“ pri formiranju frazeološkog značenja te signalizira samo frazeološko značenje (tj. pomaže pri njenom dešifriranju).

Frazemima je svojstvena i *metaforičnost*, koja je rezultat procesa frazeologizacije. Frazemima je svojstvena i snažna *ekspresivnost* jer frazem predstavlja ekspresivno sredstvo izražavanja sadržaja koji se mogao iskazati i upotrebom stilski neutralnog jezičnog izraza. Njihovom se upotrebom, dakle, u komunikacijskom činu prenosi dodatna informacija o govornikovu stavu i emocijama (Menac 2007:20). To nije jedina pragmatička funkcija frazema, budući da oni mogu vršiti i funkciju indikatora socijalnih odnosa među sudionicima komunikacije. Nadalje, njihovom se upotrebom zbog akcentuiranja emocija i slikovitosti izraza potiču misaoni procesi kod slušatelja (Fleischer 1982: 221-223).

2.7. Frazemi u užem i širem smislu

Sva obilježja frazema prikazana u prethodnim poglavljima ovoga rada odnose se na *frazeme u užem smislu*, koje proučava *frazeologija u užem smislu* (Vidović-Bolt, 2011: 16). Pod tim se pojmom podrazumijevaju desemantizirane ustaljene sveze riječi ili više riječi koje se odlikuju čvrstom strukturom s relativno stabilnim sastavom i redosljedom komponenata. One se reproduciraju i uključuju u diskurs u gotovom obliku, a svojstveni su im i snažna ekspresivnost te konotativno značenje (Vidović Bolt, 2011: 16).

Frazemi u širem smislu predmet su proučavanja *frazeologije u širem smislu*. Frazeologija u širem smislu uključuje ustaljene sveze riječi kojima su svojstvene ustaljenost izraza, čvrsta struktura i cjelovitost. Odlikuju se konotativnim značenjem i ekspresivnošću, a njihove sastavnice ili nisu desemantizirane ili je provedena samo djelomična desemantizacija (Fink Arsovski, 2002: 7).

3. Frazemi u slovenskom jeziku

Ova cjelina rada posvećena je slovenskoj frazeologiji. U prvome poglavlju slijedi kratak prikaz povijesnog razvoja slovenske frazeologije te se navode relevantni slovenski frazeološki rječnici. Nadalje, prikazuje se pristup frazemima, njihova definicija i obilježja u sklopu slovenskih frazeoloških studija.

3.1. Povijest slovenske frazeologije

U ovom će poglavlju prvenstveno biti riječi o najznačajnijim jezikoslovcima koji su doprinijeli razvoju slovenske frazeologije.

Jezikoslovac zaslužan za razvoj frazeologije kao samostalne lingvističke discipline ruski je jezikoslovac Viktor Vladimirovič Vinogradov (Barčot 2017), čija je teorija utjecala na razvoj hrvatske, srpske i slovenske frazeologije. U slovenskoj filologiji jezikoslovac Jože Toporišič u svom članku iz 1974. godine navodi da postoje dva izraza za frazem – *frazeologizam* i *frazeologem* (Toporišič, 1974). Kada je riječ o frazemima – frazeološkim enotama⁶ ili frazeologizmima – valja naglasiti da se oni u slovenskoj filologiji najčešće vezuju za izreke i poslovice, kao što je to slučaj i u hrvatskoj, srpskoj i mađarskoj frazeologiji. Razlog tome je činjenica da su mnogi frazemi nastali upravo iz poslovice i izreka. Tako je primjerice frazem *visoko letati, nizko padati* nastao iz poslovice koja glasi: *kdor visoko leta, nizko pade*.

Slovenska frazeologija tako započinje s prvim slovenskim frazeološkim rječnikom iz 1960. godine: *Frazeološki slovar v petih jezikih* autora Josipa Pavlica. Riječ je o šestotomnom rječniku koji uključuje leksikografske opise frazema na slovenskom, hrvatskom, latinskom, njemačkom, engleskom te francuskom jeziku (Križišnik, 2013: 15-27), a zatim je 1970. godine objavljen *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, u kojem je frazeologija odvojena od terminologije.

U razvojnom procesu slovenske frazeologije važnu je ulogu odigrala Toporišičeva studija (Toporišič, 1974) u kojoj autor postavlja definiciju frazemā, koje tumači u širem smislu – svrstavši među njih sve ustaljene izraze, pa tako i poslovice i uzrečice. On preuzima rusku terminologiju (*zraslek, sklop*) i pokušava progurati naziv *frazeologizam* (Križišnik, 2013: 15-27).

⁶ frazeološkim jedinicama

Sljedeća jezikoslovka koja je znatno doprinijela razvoju slovenske frazeologije jest Erika Križišnik. Ona je frazeologiju podijelila na *poslovičnu* i *rječoveznu* (koja je vrlo često glagolska: *iti rakom žvižgat*). U ostalim svojim djelima Križišnik piše o određenosti frazemā, o njihovim vrstama te uporabi u raznim literarnim stilovima. Mišljenja je kako bi bilo potrebno u rječniku uz frazem napisati i informacije o njegovim pragmatičkim obilježjima⁷ te o njegovu značenju. Križišnik se prva u Sloveniji počela baviti kulturološkim aspektima frazeologije te je objasnila načine i pristupe proučavanju kulturne semantike frazema.

Od 1994. godine ova autorica kategorizira frazem kao jezičnu jedinicu ravnopravnu leksemu, morfemu i fonemu (Križišnik, 1994). Neki drugi slovenski jezikoslovci (Gantar 2007) koriste termin *frazeološka jedinica*, koji je i ranije bio u upotrebi, a neki ga i danas koriste usporedno s terminom *frazeologizam*.

3.2. Na što se u slovenskoj frazeologiji odnosi termin frazem?

Frazem je osnovna frazeološka jedinica, koja je vrlo često usko povezana s kulturom nekog naroda. Osim što frazemi odražavaju neku kulturu, oni mogu odražavati i međujezične dodire. Frazeološka jedinica ili frazem predstavlja ustaljenu vezu riječi čije je značenje vidljivo iz značenja dijela frazema. Frazemi u pravilu imaju stalan ili granično promjenjiv sastav. Frazeologija se u slovenskoj frazeologiji, isto kao u srpskoj i hrvatskoj, proučava u širem i užem smislu. U širi smisao ulaze sve stalne veze riječi – frazemi koji su rečeničnog sastava kao što su uzrečice, poslovice i krilatice (Kerber, 2011: 9). Kerber u *Slovaru slovenskih frazemov* (Ibid.) ističe kako ne smatra da bi se sve te kategorije trebale uvrstiti u frazeme, no kako su upravo iz njih nastali frazemi, odlučio ih je uvrstiti svoj rječnik.

Dva su načina kako se može razumjeti frazem: preko razina jednostavne veze riječi ili frazeološke veze riječi. Križišnik (2003) vrlo slično Menac (2007) ističe kako se frazem može razumjeti ili kao cjelina ili kao skup dijelova.

⁷ Pragmatika - proučavanje znakova u situaciji; dio semiotike i općenito lingvistike i teorije komunikacije koji se bavi odnosima između znakova i njihovih tumača (Ch. Morris) u odnosu na situaciju u kojoj se oni nalaze, na njihove potrebe, ciljeve i sl. Glavni problemi što ih proučava p. jesu analiza jezičnih akata (tvrdnje, naredbe, obećanja i sl.) i proučavanje pokazateljskih (indicijskih) izraza (glagolska vremena, pokazne zamjenice, osobne zamjenice i dr.). <https://www.hrleksikon.info/definicija/pragmatika.html> - pristupljeno dana 08.04.2020.

Ukoliko se frazem tumači preko razine jednostavne veze riječi, njegovo frazeološko značenje u većini slučajeva neće biti dostupno. Razlog tome je činjenica da je frazeološko značenje nemotivirano ili djelomično motivirano. Primjer za djelomično motivirani frazem jest frazem *zaljubljen do ušes*⁸. Iz doslovnog značenja sastavnica *zaljubljen* i *uši* nije potpuno transparentno njegovo frazeološko značenje. Ipak, transparentno je to da se odnosi na zaljubljenost jer je djelomično motiviran. Djelomično motivirani frazem se tako naziva jer se neka njegova sastavnica nalazi u doslovnome značenju, što nije slučaj kod nemotiviranih frazema (npr. *streljati kozle* čije je značenje *delati velike napake, neumnosti*)⁹.

Značenje se frazema sastoji od 2 dijela: konotativnog i denotativnog. Denotativno predstavlja logično značenje, dok konotativno uključuje emocionalne komponente značenja. (Jakop, 2005:42)

Denotativni dio frazema *na vrat na nos* znači *zelo htro, brez pomisleka*¹⁰, dok konotativni dio istog frazema predstavlja *negativno oceno naglice*¹¹.

3.3. Osobine frazema

Frazemi se u slovenskoj gramatici, isto kao i u srpskoj, od ostalih jezičnih jedinica razlikuju po četirima karakteristikama: višerječju to jest složenom sastavu, stalnosti to jest ustaljenosti, ekspresivnosti te motiviranosti.

3.3.1. Višerječje

Višerječje je karakteristika frazema koja odvaja frazeme i stalne veze riječi od riječi. Slovenska i srpska frazeologija razlikuju se po tome što u slovenskoj frazeologiji postoje i tzv. **minimalni frazemi**, koji predstavljaju granicu između riječi i veze riječi. Minimalni frazemi frazemi su s imeničnom, glagolskom, pridjevskom ili priložnom jezgrom.

⁸ Zaljubljen do ušiju (prijevod P.H.)

⁹ Raditi velike greške, gluposti. (prijevod P.H.)

¹⁰ Vrlo brzo, bez razmišljanja (prijevod P.H.)

¹¹ Negativnu ocijenu pre nagljivanja nečega. (prijevod P.H.)

Primjer minimalnog frazema s imeničkom jezgrom jest *za las*, s glagolskom jezgrom *letati za kom*¹², pridjevske jezgre *brez daljnjega* te je minimalni frazem priložne jezgre *in pol* (*Bila je močna, zdrava, živa, res dekle in pol*)¹³ (Babič 2008: 52).

3.3.2. Ustaljenost oblika i značenja

Frazemi su ustaljena veza riječi čiji se dijelovi ne mogu mijenjati jer bi time dobili drugačije značenje. Tako se frazem *na štiri oči*¹⁴ ne može koristiti u formi *na tri oči* jer ne bi imao isto značenje. Međutim, postoje i frazemske varijante koje „čuvaju“ glavno značenje frazema (*širiti se kot ogenj* i *širiti se kot požar*)¹⁵.

3.3.3. Idiomatičnost ili motiviranost frazema

Idiomatičnost ili motiviranost frazema podrazumijeva to da se iz njegovih sastavnica ne može razabrati frazeološko značenje. S obzirom na ovaj kriterij Toporišič razlikuje kategorije *sestevi*, *skupi*, *sklopi* i *zrasleki*. Kod *sesteva* frazem je jednak značenju svih njegovih sastavnica; kod *skupa* pojedinačne riječi imaju potpuno drugačije značenje od samog frazema *Sklopi* su frazemi koji imaju preneseno značenje npr. *zavijati si rokave*¹⁶, te *zrasleki* koji predstavljaju stalne veze riječi čije se značenje ne može ustanoviti iz riječi koje je tvore. To je na primjer frazem *priti na boban*¹⁷ koji znači da je nešto postalo javno (Toporišič, 1973/74: 275).

Značenje frazema, dakle, „nije motivirano iz skupa značenja i sastavnica“. Tu značenjsku osobinu označavamo kao *frazeološko značenje* (Jakop, 2005: 41).

Preneseno značenje vrijedi samo kod *sklopovskih frazema*. Tu je riječ o metaforičnim frazemima (Ibid. 275) kao što su *pomesti smeti pred preprogo*¹⁸.

¹²trčati za kime (prijevod P.H.)

¹³Bila je snažna i zdrava, živa prava cura i pol! (prijevod PH)

¹⁴u četiri oka (prijevod P.H)

¹⁵širi se kao vatra(prijevod P.H)

¹⁶zasukati si rukave(prijevod P.H) što znači vrlo se orno prihvatiti posla

¹⁷doći na bubanj(prijevod P.H) što znači da je nešto postalo javno

¹⁸Mesti smeće i pod tepih (prijevod P.H.) , preneseno značenje znači skriti, prikriti nešto

3.3.4. Ekspresivnost

Ekspresivnost je još jedna značenjska osobina frazema. Sve stalne veze riječi imaju denotativno i konotativno značenje. S obzirom na stupanj ekspresivnosti frazeologije, razlikujemo jezgreni i rubni dio. U jezgrenom dijelu ekspresivnosti frazeologije nalaze se idiomatične riječi s ekspresivnošću, a u rubnom dijelu ekspresivnosti frazeologije nema idiomatičnih stalnih veza riječi.

4. Frazemi u mađarskom jeziku

Ova cjelina rada posvećena je mađarskoj frazeologiji. U prvome poglavlju slijedi kratak prikaz povijesnog razvoja mađarske frazeologije te se navode relevantni mađarski frazeološki rječnici. Nadalje, prikazuje se pristup frazemima, njihova definicija i obilježja u sklopu mađarskih frazeoloških studija. Na kraju se uspoređuje značenje frazema u mađarskom i južnoslavenskim jezicima (slovenskom i srpskom).

4.1. Povijest mađarske frazeologije

Prema Forgácsu pregledu (Forgács 2004: 5-7) frazeologija u Mađarskoj, iako relativno mlada disciplina, ima dugu tradiciju. Baranyai Dezsi János prvi je u svojoj knjizi skupio oko 5 000 latinskih i grčkih frazema s mađarskim prijevodima, i to je bio sam početak razvoja mađarske frazeologije. Nakon toga i drugi su se jezikoslovci počeli baviti frazeologijom: Erdély János, Kis-Viczay Péter, Dugonics András itd. Ipak, jezikoslovac koji je najviše doprinio mađarskoj frazeologiji bio je O. Nagy Gábor, koji je 1976. izdao rječnik mađarskih frazema i poslovice (*Magyar szólások es közmondások szótára*). U njemu je skupio više od 240 00 frazema, tako da se njemu pripisuje zasluga za osnutak mađarske frazeologije. Nakon toga jezikoslovac Hadrovics László izdao je knjigu *Magyar frazeológia* (1995) u kojoj je objasnio osnovne pojmove frazeologije u mađarskoj filologiji te njezinu podjelu. Hadrovics ističe kako se frazeologija teško može odvojiti od sintakse. Forgács Tamás je 2003. godine objavio rječnik mađarskih frazema, to je rječnik *Magyar szólások és közmondások szótára* na kojem će se temeljiti analiza, a iste je godine objavljen i onaj od Bárdosi Vilmosa, koji se naziva *Magyar szólástár-Szólások, helyzetmondatok, közmondások, értelmező és fogalomköri szótára* (2003).

4.2. Definicija frazema u mađarskoj frazeologiji

Prije svega valja napomenuti da se mađarski sustav razvrstavanja frazeoloških riječi bitno razlikuje od srpskog i slovenskog, samim time što se u mađarsku frazeologiju ubrajaju i poslovice, krilatice, slogani, kolokacije i dr. U ovom radu iznosi se podjela prema autorima Vilmosu Bárdasiju

(2005), Tamásu Forgácsu (2007) te Lászlú Hadrovicsu (1995), a pritom će se posebna pažnja pridati poredbenim frazemima.

Mađarski jezikoslovac Hadrovics u djelu *Magyar frazeológia* (1995) ističe kako se frazeologija teško može razdvojiti od sintakse. On razlikuje tri gramatičke vrste frazema – frazem kao čvrsta veza, frazem kao sama riječ te frazem kao rečenica. On govori kako leksemi koji se nalaze u čvrstoj vezi imaju zajedničko značenje koje nije jednako zbroju značenja svih sastavnica. (Hadrovics 1995: 28). Hadrovics napominje kao su neki leksemi još u pramađarskom jeziku bili sastavnicama višočlanih frazema, ali su kroz povijest drugi članovi (tj. sastavnice pravišočlanih frazema) nestali te je od cjelokupnog višočlanog frazema ostala samo jedna punoznačnica koja predstavlja frazem. Primjer za to je frazem *kimúlt*, koji u doslovnom prijevodu znači *nestao*, dok u prenesenom znači *preminuo*. Navedeni leksem dio je nekadašnje veze riječi *kimúlt e világból*, što znači *nestao s ovoga svijeta* (hr./srp. *Nestao s lica zemlje*) (Hadrovics 1995:28).

U mađarskoj se frazeologiji frazem sastoji od najmanje dvaju leksema, ali se i cijela rečenica može smatrati frazemom (Juhász, 1980: 80). To se poklapa i s teorijom Antice Menac (2007). Primjer toga je frazem *szegény ember vízzel főz* (*siromašan čovjek kuha s vodom*), u kojem dolazi do promjene doslovnoga značenja cijele rečenice, a ono glasi *koristimo se onim sredstvima koja su nam dostupna*. Važno je spomenuti da je mađarska kategorizacija frazema puno složenija od slovenske i srpske kategorizacije: tako mađarski jezikoslovci i poslovice i izreke ubrajaju pod frazeme, što se ne poklapa s mišljenjima hrvatskih i slovenskih jezikoslovca. Naime, Menac (2007: 112) ističe kako se frazeologija ne bavi poslovicama. Hadrovics se slaže s njenom tvrdnjom, iako se i on u oviru frazeologije bavi poslovicama. Juhász također drži da poslovice ne ulaze u frazeološke jedinice. Primjer su poslovice *él, mint hal a vízben* (hrv./srp. *živi kao riba u vodi*) (Juhász 1980: 85).

Forgács zastupa stav da se i poslovice mogu ubrajati u frazeme, navodeći sljedeće primjere: *kétszer ad, aki gyorsan ad* (*dva puta daje onaj koji brzo daje*) ili recimo *Legjobb az egyenes út* (*najbolji je put, put iskrenosti*) (Forgács 2007: 21).

Mađarski jezikoslovci razlikuju takozvane prave i neprave frazeme. Pod pravima ubrajaju one riječi kod kojih zajedničko značenje frazema nije jednako značenju pojedinih sastavnica. Frazem *vásárra viszi a bőret* (srp. *nosi svoju kožu na sajam*) smatra se pravim frazemom jer svaka njegova sastavnica mijenja značenje. *Vásárra viszi* (*nosi na sajam*) znači da ulazi u opasnu

situaciju, a *bőr* (koža) i ona se referira na svjedokov život koji se u ovom frazemu uopće ne spominje. S druge strane se frazemi *a természet lágy ölen* (srp. *u mekom krilu prirode*) ili *szóval és tettel* (*riječima i djelima*) ne smatraju pravim frazemima jer nisu ni djelimično idiomatični. Zato se takvi izrazi dijelom nazivaju jezični klišeji (nyelvi klisék), dijelom uobičajeni izrazi (szokványos kifejezésék) i tako se odvajaju od frazeologije. (Juhász 1980: 83-84).

4.2.1. Podjela frazema prema László Hadrovicsu

Hadrovics u svom povijesnom pregledu *Magyar frazeológia, Történeti áttekintés* (1995) ističe kako mu je cilj bio da drugim jezikoslovcima koji je bave frazeologijom, pomogne u daljnjim istraživanjima te discipline. On frazeologiju smatra lingvističkom disciplinom te ju usko povezuje s gramatikom i stilistikom. (Hadrovics, 1995:15-16).

U djelu *Magyar frazeológia* (1995: 27-33) László Hadrovics klasificira frazeme na nekoliko vrsta:

- 1) *Képes beszéd és körülírás* (*prenesen/ slikoviti govor i parafraza*) - glavna razlika između ove dvije vrste je u tome što parafraza nema osnovu u materijalnoj stvarnosti (*megnyújtják a nyakát* - =felakasztják - (protegnuti nekome vrat, odn. *objesiti*), dok kod slikovitog govora veza nastala na materijalnoj podlozi prelazi u apstraktnu razinu (*a maga malmára hajtja a vizet* – tjerati vodu na svoj mlin).
- 2) *Közmondások és hasonló kész kis beszédművek* (*poslovice i slične uzrečice nastale od poslovice*) također ubraja u frazeološke jedinice. Navodi primjer: *ajándék lónak ne nézd a fogát* (*poklonjenom konju ne gledaj u zube*) iz koje je proizašla skraćena forma (frazem) koja glasi samo *ajándék ló* (*poklonjeni konj*).
- 3) *Szállóigék* (slogani) *irodalmi idezések* (povijesni citati)
- 4) *Lefordított vagy idegen alakban meghonosodott elemek* (*prevedeni ili elementi posuđeni iz drugog stranog jezika*) - toj kategoriji pripadaju latinski citati,
- 5) *Eredeti idegen alakban átvett frazémák* (*frazemi preuzeti u izvornom obliku*) - ovoj kategoriji pripadaju frazemi, krilatice i slične jedinice preuzete iz drugih jezika (grčkog,

latinskog, njemačkog, engleskog). Primjer za engleski frazem je *time is money*, koji na mađarskom glasi *az idő pénz*.

6) *Szolások (frazemi)*.

4.2.2. Podjela frazema prema Tamásu Forgácsu

Prema Tamásu Forgácsu frazem mora ispunjavati tri uvjeta da bi se smatrao frazemom. Prvi uvjet jest da redosljed članova unutar frazema mora biti stalan (Forgács, 2007: 20). Sljedeći uvjet koji mora biti ispunjen jest polileksemnost, odnosno uvjet da se frazem sastoji od najmanje dva leksema koji ne moraju nužno biti punoznačnice (npr. *pult alatt; ispod šanka – prodavati nešto ispod šanka*, to jest *raditi nešto ilegalno*). Treći uvjet koji Forgács navodi taj je da zajedničko značenje veze riječi nije jednako zbroju značenja pojedinih sastavnica riječi (Langenthal 2014: 9). Po tom trećem uvjetu slaže se s Hadrovicsem (1995: 28).

Forgacs u svojoj knjizi *Bevezetés a frazeológiába* (2007: 50-98) dosta opširno opisuje podjelu frazema. Donosi podjelu prema raznim kriterijima:

- 1) *komunikacijskim funkcijama (a kommunikációs funkciók alapján)*
- 2) *sintaktičkom kriteriju, (szintaktikai viselkedés alapján)*
- 3) *vrsti riječi (szófaji értékű alapján)*
- 4) *semantičkom kriteriju (szemantikai viselkedés alapján)*
- 5) *strukturno-semantičkom kriteriju (szerkezeti-szemantikai keverékosztályazás)*

Od navedenih kriterija pobliže će biti opisan *strukturno-semantički kriterij* jer se on najviše poklapa sa svim ostalim podjelama koje su navedene nakon Forgácsa.

Podjela prema strukturmo-semantičkom kriteriju razlikuje više tipova frazema:

- a) Szólások (frazemi)
- b) Szóláshasonlatok (poredbeni frazemi)
- c) Mondatformájú szólások, helyzetmondatok, szituatív klisék (Frazem-rečenica, situativni klišeji)
- d) Szólásformájú csúfolók (vrste slične frazemima koje služe kao rugalice)
- e) Kinegrammak (kinegrami)
- f) Szallóigék (slogani, krilatice)
- g) Közmondások (poslovice) ¹⁹

a) Szólások (frazemi)

Frazemi se u mađarskom jeziku vrlo često zamjenjuju za poslovice. Oni nemaju oblik rečenice, kao što imaju poslovice, te se mogu smatrati djelomično ili u potpunosti idiomatskom jedinicom. Forgács preuzima podjelu O. Nagya Gábora prema kojoj možemo razlikovati tri vrste frazema: jednostavne frazeme, složene frazeme i frazeme-rečenice.

U jednostavne frazeme svrstava one frazeme koji imaju samo jedan dio, najčešće su to frazemi koji dolaze s glagolskom funkcijom: *bakot lő (napraviti grešku)*, zatim frazemi koji imaju imeničku ili pridjevsku funkciju, kao što je *burokban született (rođen u svilenoj košulji, sretan)*.

U složene frazeme svrstava dvije skupine: *párhuzamos felepitésű szólások (frazemi s dva slična dijela, uvijek odvojeni zarezom)* te *szóláshasonlatok (poredbeni frazemi)*. Primjeri za *párhuzamos felepitésű szólások* su *se füle se farka (ni glave ni repa)*, *se íze se bűze (niti smrdi niti miriši)*.

U treću skupinu uvrštava frazeme u obliku rečenice, koje posebno tematizira skupina c.

b) Szóláshasonlatok (poredbeni frazemi)

¹⁹ Forgács u svojoj podjeli navodi i neke vrste frazema koji sada neće biti detaljnije objašnjeni: közhelyek (frazeme), kollókaciok (kolokacije) i slično.

Szóláshasonlatok ili poredbeni frazemi su frazeološke jedinice koji uglavnom sadrže veznik *mint* (hrv/srp. *kao*). Forgács navodi da se u ovoj vrsti frazema na prvom mjestu najčešće nalaze zamjenica ili glagol nakon čega slijedi veznik *kao*, a potom konstrukcija nalik surečenici. Karakteristično je da prvi dio poredbenog frazema koji nije idiomatski, nakon kojega slijedi drugi dio koji može biti idiomatičan te koji uglavnom ima doslovno značenje.

Primjer poredbenog frazema na mađarskom je *büszke vki, mint a páva* (*ponosan kao paun*), koji se može prevesti hrvatskim ekvivalentom *šepiri se poput pauna*. Zatim *ritka vmi, mint a fehér holló* (*nešto je rijetko poput bijele vrane*)

c) Mondatformájú szólások, helyzmondátok (szituatív klisék) (frazemi-rečenice, situativni klišeji)

Jedna skupina ovih frazeoloških jedinica prema O. Nagyu (navodi Forgács 2007:78) srodna je uzvicima i njima se može opisati prijetnja, neslaganje te poziv na oprez, kao na primjer *jön meg kutyára dér* (*Doći će i njemu crni petak!*)²⁰ ili se pojavljuju kao odgovori na određena pitanja. Primjer potonjeg je odgovor *mint a kutya a kútban* (*kao pas u bunaru, odn. biti u teškoj situaciji*) na pitanje *hoggy vagy?* (*kako si?*).

Druga vrsta situativnih klišeja koristi se kada se ne želi dati odgovor na određeno pitanje, ali se ne daje ni negativan odgovor. To su najčešće vrlo apsurdni slikoviti frazemi, kao što su na primjer: *Hogy a rák a vetésre ne menjen* (*da rak ne gazi po usjevu*).

d) Szólásformájú csúfolók (Vrste slične frazemima koji služi kao rugalica)

Ova vrsta slična frazemu nastala je s ciljem da se ruga nečijim osobinama, zvanju, vjeri i slično. Pod ovu skupinu Forgács uvrštava tri podskupine: *mesterségcsúfoló* (šala upućene obrtnicima) i *falucsúfoló* (seoska šala), te *valláscsufólok* (vjerske šale). Primjeri za prvu su *Igen tud varga lovat patkolni* (*Baš postolar može potkovati konja*), dok je primjer za treću podskupinu

20. preuzeto iz Jurović, Međeral Sučević, Vukadinović, Vuk: 2013: 129

Annyi köze van hozzá, mint kalmista embernek a szűz Mariához (Tako mu je blizu kao kalvinista Djevici Mariji).

e) Kinegrammak (kinegrami)

Kinegrami su konvencionalni neverbalni obrasci ponašanja izraženi riječima. Primjeri koje Forgács navodi su: *összevonja a szemöldökét (skupiti obrve)*, te *háttat fordít valakinek (okrenuti nekome leđa)*.

f) Szallóigék (krilatice, slogani)

Krilatice ili szallóigék izreke koje se vezuju uz poznate književnike, pjesnike itd. Primjer je *A gép forog, az alkotó pihen (Stroj se okreće, tvorac stroja odmara)*.²¹

g) Közmondások (poslovice)

Közmondások ili poslovice uglavnom su zatvorene strukture, dakle, njihove se sastavnice u govornom procesu ne mogu mijenjati. Forgács navodi tri Seilerova (prema Forgács 2007: 98) uvjeta da bi se izraz smatrao posloviceom: (a) poslovice moraju biti poznate velikom broju ljudi; (b) moraju imati pouku; (c) poslovice moraju biti uzvišenog stila. Potonji kriterij vrlo je upitan jer poslovice ponekad mogu sadržavati žargonizme ili čak vulgarizme. Isto je tako upitan i kriterij da poslovice moraju donositi nekakvu pouku. Primjer poslovice na mađarskom jeziku: *róka róka marad (lisica ostaje lisica)*, kojoj je u srpskom jeziku analogna poslovice *Vuk dlaku mijenja, ali ćud nikada*.

²¹ Ova je krilatice preuzeta iz djela Imre Madácsa „Az ember tragediája“ (Čovjekova tragedija) ona bi se dala protumačiti kao „sad sve ide samo od sebe“ (Forgács, 2007: 82)

4.2.3. Podjela frazeoloških izraza prema Vilmosu Bárdosiju

Mađarski jezikoslovac Vilmos Bárdosi autor je više rječnika: *Magyar szólástár - Szólások, helyzetmondatok, közmondások, értelmező és fogalomköri szótára* (2003), *Közmondások* (Poslovice) (2005) i *Szólások* (Frazemi) (2005). Prvi sadrži upravo poslovice, dok drugi sadrži takozvane *szólások*. Riječ je o terminu bliskom frazemu u slovenskom, hrvatskom i srpskom jeziku. Bárdosi u svojim dijelima, isto kao i Menac (2007:12), skupine riječi dijeli na slobodne i čvrste. U čvrste skupine riječi ubraja frazeološke izraze, koje dijeli na nekoliko vrsta: (1) *szólások*, tj. frazemi; (2) *szóláshasonlatok*, tj. poredbeni frazemi te (3) *helyzetmondatok*, što bi u slobodnom prijevodu značilo *riječi koje odgovaraju određenoj situaciji*, to jest takozvani *situativni klišeji*. Primjer za *situativne klišeje* je sljedeći: *Na ez aztan?* Ili *Nem gond* (i prvi i drugi primjer odnose se na situaciju gdje se pita je li nešto u redu, ima li problema). U frazeološke izraze ubrajaju se i poslovice ili *közmondások*. Zatim (4) *beszédművek* (u slobodnom prijevodu govorna dijela), kao npr. izraz *Palinkás jó reggelt.* (*Palinkino dobro jutro* iliti jako dobro jutro) (5) *szállóige* (krilatica, slogan), kao npr. *Nyelveben él a nemzet* (*Narod živi u jeziku*). Bárdosi kao posljednju vrstu frazeoloških riječi navodi *közmondások*, to jest poslovice kao što su *Ki korán fel, aranyat kel* (*Tko rano rani dvije sreće grabi*). Bárdosi uvrštavajući poslovice u frazeme prikazuje da prihvaća tradicionalnu podjelu frazema koja se primijenjuje u mađarskom jezikoslovlju (Bárdosi 2005, 8).

4.3. Definicija frazema u južnoslavenskoj i mađarskoj frazeologiji

Analiza hrvatske, slovenske i srpske frazeološke literature s jedne strane, te mađarske frazeološke literature s druge strane, pokazala je značajne razlike u definiciji frazema. Dok se u južnoslavenskoj frazeologiji poslovice ne uvrštavaju među frazeme, u mađarskoj literaturi je obrnut slučaj. Osim toga, u podjelama frazema u mađarskoj se frazeologiji poredbenim frazemima pridaje specifičan status.

Dakle, bitna razlika između zapadnojužnoslavenske i mađarske frazeologije jest u granici između poslovice i frazema, koja je vrlo tanka obzirom da upravo dio poslovice može postati frazedom. To se može vidjeti u sljedećem primjeru: *ajándék lónak ne nézd a fogat* (*poklonjenom se konju ne gleda u zube*) ili samo *ajándék ló* (*poklonjeni konj*) (Hadrovics, 1995: 29). Osim toga,

već navedene podjela frazema govori da u mađarskom jeziku ima više „frazemskih” riječi kojih nema u srpskom i slovenskom jeziku. Postoje poredbeni frazemi, ali oni se ne ubrajaju u posebnu vrstu frazeoloških izraza. Sljedeća razlika je ta da se u srpskoj i slovenskoj frazeologiji u frazeološke izraze ne ubrajaju situacijske riječi, jednako kao ni krilatice i aforizmi²².

²²Mađ. helyzetmondatok

5. Jezik i osjećaji

U ovoj cjelini rada istražuje se povezanost između frazema i pet osnovnih emocija: sreće, tuge, ljutnje, iznenađenje i straha. Ekman (2003) među osnovne osjećaje ubraja još i osjećaj gađenja, međutim u ovom radu neće biti riječi o tom osjećaju. U ovom se poglavlju najvećim dijelom polazi od studije Gordane Štrbac (2018), u kojoj autorica istražuje korelaciju između osjećaja i frazema. U njemu se pobliže opisuje svaki od pet osnovnih osjećaja zasebno, njihovi koncepti te se navode frazemi kojima se izražavaju određeni osjećaji.

Emocije ili osjećaji psihički su doživljaji koji opisuju određeni odnos između čovjeka i okoline koja ga okružuje. Oni manifestiraju subjektivno stanje uma koje je popraćeno određenim fiziološkim promjenama, a koje tu osobu navode na neku reakciju (Kovačević, Ramadanović, 2016:505-527). Emocije su vrlo važan dio ljudske prirode i stanja uma, stoga ih se proučavalo od davnih dana u raznim studijama i istraživanjima. Postoje razne klasifikacije emocija, no uvažena je klasifikacija na primarne i sekundarne emocije. Primarne emocije važne su za ljude jer su čvrsto ugrađene u ljudsku neuroanatomiju i imaju veliku važnost u prilagodbi na okolinu te na opstanak vrste (Kovačević, Ramadanović, 2016: 505-527). Znanstvenici raznih struka (sociolozi, neurolozi, neurobiolozi) još i dan danas si postavljaju ista dva pitanja vezana za pojam emocija: jesu li emocije urođene ili su društveno kulturološki uvjetovane te koliko primarnih emocija postoji i na koji ih se način može razgraničiti od sekundarnih (Ibid). Uvriježeno je mišljenje kako su primarne emocije urođene te da su sekundarne društveno i kulturološki uvjetovane, složene, naučene i svjesne.

Emocije ili osjećaji u jeziku su konceptualizirani preko određenih metonimičkih i metaforičkih modela koji su u velikoj većini povezani sa frazeologijom.

Govoreći o emocijama prvo se moraju spomenuti klasifikacije primarnih emocija spomenutog Paula Ekmana (2003). On je napravio podjelu u kojoj razlikuje šest osnovnih, univerzalnih ljudskih emocija. To su ljutnja, sreća, tuga, strah, iznenađenje i gađenje. Ekman govori kako su zajedničke karakteristike primarnih emocija sljedeće: facijalna ekspresija, činjenica da se javljaju vrlo rano tijekom individualnog razvoja, zajednički su ljudima i višim primatima, da brzo nastaju i kratko traju te da imaju univerzalni prethodni podražaj te univerzalnu i jasnu reakciju na podražaj (Ekman,2003). Primarne emocije dijele se na pozitivne i negativne. Pozitivne su sreća i iznenađenje, a negativne su tuga, ljutnja, strah i gađenje (koji se, kao što je već rečeno, u ovom radu neće spominjati).

5.1. Osjećaj sreće

Sreća je jedna od osnovnih pozitivnih emocija koja se može prepoznati već u najranijem djetinjstvu. Mnogi se psiholozi, među njima i Ekman, slažu kako nas upravo lijepe i ugodne emocije pokreću i potiču da uspješno odrađujemo zadatke i da radimo dobro (Štrbac 2018:128). Sreća označuje vrlo ugodno emocionalno stanje te se često može povezati s drugim osjećajima, kao što su osjećaj olakšanja, zadovoljstva i ugone. Vanjski znak sreće najčešće je osmijeh. Osmijeh koji je nastao kao manifestacija izražavanja sreće „dobiva se zatezanjem mišića s vanjske bočne strane očiju, pri čemu se od smijanja stvaraju bore uz sljepoočnice, u uglove usana“ (Kovačević, Ramadanović, 2016: 505-527).

„Koncept radosti realizira se preko sljedećih semantičko-derivacijskih izraza: „*radost-radovati se, sreća – sretan-usrećiti se, veseo-veseliti se-razveseliti se, raspoloženost-oraspoložiti se, smeh – nasmejan-nasmejati se.*“ (Štrbac 2018: 133)“

Autorica Wierbizka naglašava kako nema osjećaja koji bi se mogli smjestiti između tuge i radosti. Ističe kako tuga podrazumijeva da se nešto loše dogodilo u prošlosti, dok radost podrazumijeva da se nešto dobro događa u sadašnjosti (Wierzbicka 1992: 556).

Mađarski psiholog Zoltán Kövecses izdvaja 3 prototipna kognitivna modela sreće: (1) sreća kao trenutna reakcija, (2) sreća kao vrijednost te (3) sreća kao izraz *drago mi je* (Kövecses, 2011, 19-53):

- 1) „Prvi oblik obuhvaća radost kao dio sreće. Ono uključuje uzrok, postojanje radosti, pokušaj da se emocija kontrolira, gubitak kontrole te na kraju akciju.
- 2) Drugi oblik podrazumijeva mirnije stanje s jedva primjetnom reakcijom i bez jasno naznačenog uzroka. Ono uključuje uzrok sreće koji može biti sloboda, zdravlje ili ljubav; te postojanje sreće, stanje koje traje dugo te je povezano s pozitivnom vrijednošću.
- 3) Treći model tiče se sreće kao blago pozitivne reakcije na okolinu koje nemaju poseban značaj. Tu nema potreba za kontroliranjem emocija. On sadrži uzrok i postojanje radosti: vidi se zadovoljstvo, plam u očima i osmijeh ili povišena tjelesna temperatura i ubrzan rad srca „ (Ibid. 19-53).

5.1.1. Koncept sreće u frazeologiji

U frazeologiji se koncept sreće vrlo često uvodi kroz somatske frazeme koji u sebi imaju sastavnicu *srce*. Tako su i frazemi *srce je zaigralo komu od radosti*, *lako je pri srcu kome* zapravo uobličavaju srce kao takozvani spremnik raznih emocija – kako ugodnih, tako i onih neugodnih. Sljedeći somatski frazem ima sastavnicu *ruke*– ako *nekome ide od ruke* znači da mu ide sve kako je zamislio i da zbog toga osjeća sreću i zadovoljstvo. Frazem sa sastavnicom *palca* sljedeći je somatski frazem koji želi nekome uspjeh i sreću. Tako *držati nekome palce* upravo to i znači, željeti nekome da uspije u svom naumu.

Sreća se vrlo često može uspoređivati i sa osjećajem ludosti. Tu činjenicu potvrđuju i frazemi koji u vezu dovode sreću i ludost. Frazem *biti lud od sreće*, ili *poludeti od sreće* znači da je netko jako sretan, nosi toliko ugodne osjećaje u sebi da je izvan sebe od svih tih pozitivnih, sretnih emocija.

Nadalje, kao što je gore navedeno, vanjski izraz sreće je osmijeh i smijanje. Ono može biti reakcija na smiješan čin čije se značenje može svesti na zajedničku semantičku interpretaciju koja glasi „mnogo i jako se smejati“. Sljedeći frazemi opisuju ovo stanje: „*pasti mrtav od smeha*, *hteti poginuti od smeha*, *pocrkavati od smeha*, *uhvatiti se za stomak od smeha*, *smejati se kao lud na brašno*.“ (Štrbac 2018: 135)“

5.2. Osjećaj tuge

Tuga je predstavljena kao odgovor na svjesno prepoznati gubitak, Paul Harris tvrdi da je tuga odgovor na situaciju kad se izgubi dugo željeni cilj (prema: Wierbizka, 2005: 63). To je emocija koja je okrenuta ka prošlosti, koja nastaje kao odgovor na nešto neugodno ili tužno što se dogodilo u prošlosti.

Tuga se često uspoređuje s patnjom, no Ekman ih međusobno razlikuje tugu od patnje jer patnja podrazumijeva postojanje protesta i aktivno nošenje sa izvorom gubitka, dok je tuga pasivna. Tuga prema Ekmanu spada u dugotrajne emocije i ona može doći s raznim drugim emocijama, kao na primjer s ljutnjom (Ekman prema: Štrbac, 2018: 120).

Najčešći izraz tuge upravo su *suze* te se one stoga često spominju u raznim frazemima. Neke manifestacije tuge su sljedeće: povlačenje unutarnjeg dijela obrva prema gore dok njihovi vanjski rubovi idu prema dolje, naborano čelo, usne koje prate vrhove obrva te se zakrivaju prema dolje, spušten očni kapak, opuštanjem mišića tijekom kojeg dolazi do bljedila (Kovačević, Ramadanović: 2016) Tužna osoba osjeća se slabo, govori sporo i tiho i djeluje vrlo nesigurno.

U jeziku tematsko polje tuge podrazumijeva sljedeće semantičko-derivacijske nizove: „*tuga-tužan-tugovati, žalost-žalovati, patnja-patiti, potišten-potištenost, utučen-utučenost te dodatno depresija-depresivan*“ (Štrbac, 2018: 122).

5.2.1. Koncept tuge u frazeologiji

Koncept tuge vrlo je često prisutan u somatskim frazemima sa sastavnicom *srce* i *usta*. Srce se najčešće povezuje s izrazima i frazemima koji opisuju duhovno stanje čovjeka nakon što mu je netko povrijedio, to jest slomio srce. Upravo slamanje srca ukazuje na tešku psihičku bol. Tako primjerice frazem *srce puca komu za kim*. Vrlo se često spominje i frazem kako „*se srce cepa/para/kida*“ (Štrbac 2018), , kako *se srce steže kome*, i kako *koga srce boli* ili *boli koga duša*. Kao što se vidi iz zadnjeg primjera, bol je vrlo često manifestacija tuge. Može to biti fizička bol, no najčešće je u pitanju psihička bol zbog izgubljene drage osobe, drage stvari i sl.

Kod manifestacije tuge vrlo je prisutan osjećaj hladnoće, što dokazuje frazem *hladno je oko srca komu, zazeblo je oko srca koga*. Isto tako vrlo je karakterističan frazem *ostao je kome gorak okus u ustima*, što znači da čovjek osjeća trag nezadovoljstva/gorčine (Kovačević, Ramadanović, 2016:505-527).

Kako je kod sreće glavna manifestacija osmijeh i smijanje, tako se osjećaj tuge najčešće manifestira plačem. Tako se vrlo često mogu čuti sljedeći frazemi: *isplakati dušu, plakati kao malo dijete, zaplakati kako kišna godina, kidati se od plača* što bi značilo isto, gorko plakati te osjećati veliku žalost i tugu.

Položaj tijela zna ukazivati na emociju tuge. Tako je frazem *držati se kao pokisla kokoš* pokazatelj da je čovjek potišten i utučen.

Tuga je vrlo često povezana i sa smrću. Tako autorica Štrbac tvrdi da frazem *srce je kome prepuklo* izražava vrhunac tuge te govori kako je netko umro od neizmjerne boli i tuge (Štrbac, 2018: 23).

5.3. Osjećaj ljutnje

Ljutnja se smatra jednom od osnovnih emocija. Ona nastaje kao oblik iskazivanja nezadovoljstva prema određenoj situaciji ili osobi te kao reakcija na nju. Ljutnja, ističe Ekman (2003) predstavlja širok spektar emocija, od netrpeljivosti pa do bijesa. Opće je poznato kako ljutnja može biti iracionalna te se upravo zbog toga smatra i jednom od najopasnijih emocija jer u čovjeku može izazvati brojne reakcije koje mogu biti i pogubne. Ljutnja kao osjećaj, nastala je u namjeri da se zbog nezadovoljstva, negativizma i sl. nekoga psihički ili fizički povrijedi. Autori Kovačević i Ramadanović (2016: 515) smatraju da se ljutnja u globalu smatra zdravim stanjem, ali ističu da se, kad se osobu stalno sprječava u postizanju određenih ciljeva, ili onemogućuje u onome što treba raditi, ljutnja može prijeći u nezdravo stanje, to jest u frustraciju. To je onda razlog da se ljutnja počinje smatrati jednom od najopasnijih emocija.

Ljutnja ima svoju vanjsku i unutrašnju manifestaciju. Vanjska manifestacija ljutnje vrlo je slična onoj njoj suprotne emocije, sreće: širenje krvnih žila, crvenilo lica, osjećaj topline, znojenje, pojačana cirkulacija te pojačana motorika. No razlika između vanjskih manifestacija sreće i ljutnje nalazi se u tome što je ljutnja intenzivnija, vene su vidljivije a pokreti ljute osobe mogu biti nasilni i destruktivni. Unutrašnje reakcije tijela koje ljutnja izaziva su kucanje srca, povišen krvni tlak, promijene u glasu subjekta, a to se potencira kako se subjekt približava meti ljutnje (Ibid. 516).

5.3.1. Koncept ljutnje u frazeologiji

Koncept ljutnje može se iščitavati iz somatskih frazema koji uključuju *nos, nokte, srce, šake, nogu*. Frazem *pokunjiti nos* značio bi „uvrijediti se, naljutiti se“, zato što uvrijeđena osoba spušta glavu i ne želi pokazati svoje osjećaje jer je preponosna. *Gristi nokte* frazem je kroz koji se pokazuje izrazito nezadovoljstvo trenutnom situacijom, zatim *škrgutati zubima* ili *kipi kome u srcu* izražavaju stanje ljutnje. Vrlo je zanimljivi frazem *ustati na levu nogu*, što znači da je čovjek bez određenog razloga loše raspoložen, nezadovoljan i ljut. Ta poznata podjela na lijevu i desnu stranu

proizlazi iz toga da se desni dio smatra pozitivnim i dobrim, dok se lijeva strana smatra pogrešnim i negativnim.

Prodoran pogled je jedan od najpoznatijih znakova ljutnje. Frazemi koji označavaju ljutito gledanje nose sliku ljudskog lica s namrštenim čelom, skupljenim obrvama i poluzatvorenim kopcima. Čovjek ukratko izgleda kao razjarena divlja mačka koja će svakog trenu napasti svoj plijen. Tako frazemi *sijevati kome vatru iz očiju*, *sipati vatru iz očiju*. označuju upravo to, čovjeka koji se ponaša kao razjarena divlja mačka koja napada svoj plijen. (Štrbac 2018:109)

Gubljenje kontrole subjekta samog nad sobom izražavaju sljedeći frazemi: „*peniti se od besa*, *biti izvan sebe*, *kidati se na rezance*, *iskočiti iz kože*, *jurnuti kome krv u glavu*.“ (Štrbac 2018:110) Upravo u semantičkom talogu ovog potonjeg frazema nalazi se slika čovjeka koji je pocrvenio, kome su se raširile žile i koji je spreman eksplodirati (Štrbac 2018: 110).

Intenzitet ljutnje iskazan je morfosintaktički pomoću priloga *mnogo*, *pretjerano se ljutiti* odnosno leksemom koji označava jači stupanj bijesa: „*biti ljut*, *razjaren – ušo đavo (vrag) u koga*, *ušao bes u koga*, *ugristi se za bradu*, *spustiti (pokunjiti, objesiti, napeti) nos*“. (Štrbac 2018: 110)

Prefiks *raz-* upućuje na malo jači intenzitet ljutnje – „*razgneviti se / razbesniti se*“ (Štrbac 2018:110). Glagoli s prefiksom još su i ovi: *upasti u oganj*, *izaći iz takta*, *nabrusiti zube*. Nagle pojave emocije izražavaju i sljedeći primjeri: *planuti kao oganj*, *prasnuti od jada*.

5.4. Osjećaj iznenađenja

Prema Ekmanu (2003:178) iznenađenje je emocija koja, od svih navedenih, najkraće traje. Trenutak iznenađenja prođe za sekundu, i kada osvijestimo da smo proživjeli emociju, ona se pretvori u strah, ljutnju, gađenje ili u neku pozitivnu emociju, sreću, ljubav. Može se desiti da uopće nije popraćena drugim emocijama, ako smo zaključili kako je događaj koji je izazvao iznenađenje bio namjerno izazvan. Iznenađenje. Kao što je već spomenuto, po duljini je najkraća emocija iako njena izdržljivost može trajati i puno duže od nekih drugih emocija.

Fizičke reakcije koje izaziva iznenađenje jako su široko otvorene oči, uzdignute obrve, otvorena usta. O tome svjedoči i frazem *diže se kosa na glavi komu od čega*, upravo od iznenađenja.

Još jedna fizička reakcija koja se javlja kod iznenađenja, jednako kao i kod emocije straha, nemogućnost je kretanja. Tako se frazemi“ *odsekle su mi se noge* i *stati kao okamenjen*“ (Štrbac,

2018) odnose na osjećaj straha ili iznenađenja. Nerijetko se događa da čovjeku od iznenađenja nestaje dah te da na tren izgubi i sposobnost govora.

5.4.1. Koncept iznenađenja u frazeologiji

Iznenađenje je emocija koja se mora brzo dogoditi, jer ako se ona događa sporo, onda to više neće biti iznenađenje, već će prerasti u druge emocije (najčešće strah). Ključno je da čovjek nije spreman na to da će doživjeti emociju te onda tako i reagira. (Ekman, 2003:179)

Prema Ekmanu (2003) postoje dvije vrste iznenađenja:

- 1) Iznenađenje kada smo sigurni da znamo nešto, ali se ta činjenica za koju smo bili sigurni da znamo, pokazuje netočnom. To onda izaziva iznenađenje zbog toga jer smo cijelo vrijeme obmanjivali sebe da znamo što govorimo. Frazem *gledati kao tele u šarena vrata* upisuje upravo taj stupanj iznenađenja.
- 2) Iznenađenje kada zateknemo nešto ili nekog koga nismo očekivali na određenom mjestu. Takva vrsta iznenađenja može prerasti ili u strah ili u sreću. Frazem *pala mu čeljust* primjer je za ovaj stupanj iznenađenja.

5.5. Osjećaj straha

Strah je emocija koja se vrlo često povezuje s iznenađenjem. Štoviše, iznenađenje može dovesti do ugodnih i neugodnih osjećaja. Oni ugodni osjećaji uključuju ushićenost, uzbuđenost te sreću, dok negativni najčešće dovode do straha i gađenja, panike i užasa. (Kovačević, Ramadanović, 2016:55.527)

Neki izvori (Ekman 1986, Kovačević, Ramadanović 2016) govore kako se više istraživanja provelo na upravo tu emociju, nego na emociju iznenađenja. Ekman (1986) to objašnjava činjenicom da se strah instinktivno može izazvati u bilo kojoj životinjskom vrsti. Navodi kako strah

od fizičke povrede može izazvati sve vrste emocije povezane sa strahom. Vrlo je često upravo fizička bol povezana sa strahom – dakle mogućnost dolaska do fizičke ili psihičke boli dovodi to straha.

Fiziološke promijene koje manifestiraju strah jesu: suha usta, lupanje srca, znojenje, drhtanje. Ekspresija lica kao što je već rečeno, ponekad se mijenja s ekspresijom iznenađenja, ali se kod straha događa da se vrhovi obrva okreću jedan prema drugome te su usta blago ili potpuno otvorena (Kovačević, Ramadanović, 2016:505-527). Uslijed straha dolazi i do kočenja mišića, pa čovjek može zanjemiti ili se paralizirati od straha. Zato se često spominje i hladnoća koja nastaje kao posljedica tog osjećaja.

5.5.1. Koncept straha u frazeologiji

Strah se u frazeologiji percipira kao vrlo negativna emocija koja proizlazi iz doživljavanja raznih situacija. Strah se izražava frazemima sa sljedećim somatskim sastavnicama: *koljena, krv, kosti, koža, srce, pete*. Ti frazemi nam ukazuju na intenzitet straha te na to koliko traje. Tako frazem *sledila se krv u žilama, zazeblo je oko srca, koža se ježi komu* svi zaredom opisuju stanje hladnoće koja nastupa tijekom straha.

Strah se očituje i kroz čovjekovu reakciju gubitka sposobnosti kretanja ili govora te slabljenja drugih tjelesnih funkcija. Na takvo stanje upućuju frazemi *koljena klecaju od straha komu*. U frazemu *maca popapala jezik* čovjek ne može doći k sebi od straha te tako prestaje govoriti.

Frazem *srce je sišlo u petu komu* označava da se čovjek jako preplašio i da od straha nije mogao doći do daha, te se može biti onesvijestio. To potkrepljuje činjenicu koja govori da je dolje „loše“ dok je gore „bolje“ prema kojoj postoje i konceptualne metafore GORE JE DOBRO. (Kovecsec 2002: 33-36) Dakle srce je „otišlo dolje“ to jest „otišlo“ je prema lošijem.

Vrlo je čest i frazem *uterati kome strah u kosti*, što znači da je netko izazvao velik strah kod nekoga.

Jedan od najčešćih uzroka straha je i strah od smrti, strah od napuštanja i nepovratka . Frazem koji svjedoči o tome je sljedeći: *pogledati smrti u oči* – biti u smrtnoj opasnosti.

Mnogi psihijatri smatraju da je strah jedan od najmoćnijih emocija te stoga ima više frazema koji ga opisuju nego recimo sreća. Intenzitet straha opisuju primjerice sljedeći frazemi: *bojati se koga kao crnog vraga, plašiti se vlastite sjene*.

Jedan od još nespomenutih fizioloških manifestacija straha jest i bljedilo koje nastaje uslijed, oslabljene cirkulacije. Tako se često mogu čuti frazemi „*bled kao kreda, bled kao krpa, bled kao avet, bled kao smrt* koji opisuju stanje straha.“ (Štrbac, 2018)

Nesomatski frazemi koji označavaju strah jesu: *stati kao ukopan, ostati bez daha, trese se kao prut na vodi (tko) te oblio ga hladan znoj*.

6. Uvod u analizu frazema s osvrtom na teoriju konceptualne metafore te frazeološke ekvivalencije

U ovom poglavlju provodi se analiza frazema koji označavaju emocije u mađarskom, srpskom i slovenskom jeziku. Prikazana je metodologija istraživanja s posebnim osvrtom na teoriju konceptualne metafore te frazeološke ekvivalencije.

6.1. Prema konceptualnoj analizi

6.1.1. Konceptualna analiza

Konceptualna analiza temelji se na teorijskim postavkama kognitivne lingvistike, točnije na teoriji konceptualne metafore i metonimije. „Kognitivna lingvistika stavlja značenje u fokus svog interesa, smatrajući da primarna uloga jezika leži u izražavanju značenja.“ (Šarić, 2011: 305) Jedno od osnovnih načela kognitivne lingvistike proistječe upravo iz uporabe jezika te je ono usko povezano s ostalim, kognitivnim sposobnostima. (Ibid. 307) Njezini začetnici su George Lakoff i Mark Johnson (1980). Do nastanka kognitivne lingvistike smatralo se da frazem ima arbitrarno²³ značenje. Takav pogled sugerira da bilo koji niz riječi može imati bilo kakvo značenje. Drugim riječima njihovo značenje nije predvidljivo iz zbroja značenja individualnih riječi od kojih se sastoji (Broz 2015:38). Međutim, kognitivna lingvistička istraživanja opovrgnula su tu hipotezu tvrdeći da značenje frazema nije arbitrirano, odnosno da idiomatski izrazi nisu fosilizirane cjeline koje govornici uče napamet, bez ideje kako je nastalo njihovo značenje. Nadalje, istraživanja su pokazala da postoje razni mehanizmi zaslužni za motiviranosti značenja frazema: metafora, metonimija i konvencionalno značenje. Ovdje će prvenstveno biti riječi o konvencionalnoj metafori, ali će biti spomenuta i konvencionalna metonimija.

Koncepti se smatraju kategorijom nadređenom frazemima, a definiraju se kao tematsko-značenjska područja koja se temelje na apstraktnim univerzalnim spoznajama (Vidović Bolt, 2011:

²³Kad kažemo da je nešto motivirano u kognitivnoj lingvistici, to znači da nije niti arbitrarno niti sasvim predvidljivo (Lakoff 1987:346).

87). Konceptualnom se analizom uspijevaju pokazati tematsko-značenjska područja koja frazemi ostvaruju, a oni su odraz kognitivno-jezičnih svojstava čovjeka i njegova uma (Ibid, 87).

6.1.2. Konceptualna metafora

O konceptualnoj metafori prvi su pisali Lakoff i Johnson u svojoj knjizi: *Mataphors we live by* (1980).

Prema njihovu tumačenju konceptualna metafora je kognitivni proces konstruiranja značenja na temelju kojega povezujemo dvije konceptualne domene: to su izvorna i ciljna domena. (Kövecses 2010: 4) Izvorna domena najčešće se koristi kako bi se objasnila ciljna domena. Ciljna domena je ona domena koja se nastoji objasniti i koja nosi oznake apstraktnosti, dok je izvorna domena ona domena koju vežemo uz pojam konkretnoga. Tako se kompleksniji koncept tumači pomoću jednostavnijeg koncepta. Na primjer apstraktni pojam smrti može se protumačiti pomoću manje kompleksnog koncepta kao što je ljudsko tijelo. Tako se u romanu Vladana Desnice apstraktni pojam smrti konceptualizira pomoću jednostavnijeg pojma živog bića (prema konceptualnoj metafori SMRT JE ŽIVO BIĆE) (Karlić 2017: 192) Tako dolazimo do izraza *gledati smrti u lice*. Konceptualna metafora vrlo se često vezuje uz frazeme. Važno je napomenuti da nisu svi frazemi nastali na temelju konceptualne metafore.

Vrste konceptualnih metafora:

Konceptualne metafore dijele se na više vrsta, prema Lakoffu i Johnsonu (1980) dijele na a) strukturalne, b) ontološke i c) prostorne (orijentacijske).

a) Strukturalne: najbrojnija vrsta konceptualnih metafora. U ovoj konceptualnoj metafori izvorna struktura pruža bogato znanje o strukturi ciljne domene. (Marmelić 2014: 10).

Primjeri konceptualnih metafora: STRAH JE HLADNOĆA - *ledi se krv u žilama*, LJUBAV JE VATRA - *izgara od ljubavi, među njima je zaiskrilo*.

b) Ontološke metafore: omogućuju razumijevanje apstraktnih pojmova i iskustava u obliku objekata, tvari ili omeđenog prostora.

Primjeri: UM JE STROJ – *nisu mu svi šrafi u glavi*. ČOVJEK JE BOMBA - *puknut će od bijesa*. (Marmelić 2014: 10).

c) Orijentacijske metafore: metafore koje se zasnivaju na prostornim odnosima.

Primjeri: SRETNO JE GORE, TUŽNO JE DOLJE - *jučer joj je poraslo raspoloženje, pala je u očaj*, DOBRO JE GORE, LOŠE JE DOLJE - *pokunio je nos, pao je na niske grane* (Marmelić 2014: 10).

6.2. Prema frazeološkoj ekvivalenciji

Analiza će biti provedena i prema dolje navedenom tipu ekvivalencija. To je bilo glavno polazište za ovu analizu, pronalaženje ekvivalenata u mađarskom, srpskom i slovenskom jeziku. U radu će se koristiti podjele koje donose Forgács (2007:249-262) te Čagalj i Svitkova (2014: 2-6).

6.2.1. Tipovi frazeoloških ekvivalencija

Prema radu Ivane Čagalj i Miline Svitkove (Ibid.) ekvivalencija je kategorija koja općenito podrazumijeva odnos dvaju ili više lingvističkih entiteta koji se na temelju postojanja relevantnih zajedničkih obilježja konceptualiziraju kao istovjetni u određenom aspektu. (Čagalj i Svitkova, 2014: 2-6) Nadalje autorice govore kako je osim suglasnosti prema planu i izrazu značenja i podudarnost i slikovitost ključan čimbenik u tipologiji frazeološke ekvivalencije. Tako da one izdvajaju četiri vrste ekvivalencije, dok Forgács izdvaja šest tipa frazeološke ekvivalencije.

Tipovi ekvivalencije prema Čagalj i Svitkovej:

- a) *Potpuna (apsolutna) ekvivalencija*
- b) *Djelomična (parcijalna) ekvivalencija*
- c) *Samo semantička ekvivalencija*
- d) *Nulta ekvivalencija.*

Tipovi ekvivalencije prema Forgácsu (2007: 249- 268):

- a) *Teljes ekvivalencia (potpuna ekvivalencija)*
- b) *Részlegetes ekvivalencia (djelomična ekvivalencija)*

- c) *Funkcionális ekvivalencia/ jelentésekvivalencia (funkcionalna ekvivalencija, ekvivalencija po znacenju)*
- d) *Lexikális megfeleles (leksička podudarnost)*
- e) *Nulla ekvivalencia, parafrazis (nulta ekvivaencija)*
- f) *Látsólagos megfelelés (prividna podudarnost)*

U **potpunu ekvivalenciju** ubrajaju se frazeološke jedinice koje se poklapaju u svim kriterijima. To su strukture koje su osim jednake semantike istovjetne i na razini slikovitosti, ali i planu izraza. U tu skupinu najčešće se ubrajaju internacionalizmi čiji korijeni sežu u široku baštinu kulture europskoga prostora. Isto tako u tu skupinu pripadaju i latinski izrazi i frazemi koji su kasnije ušli u ostale europske jezike pa tako i u mađarski, slovenski i srpski. U ovom radu najčešće se spominju frazemi s upravo ovim stupnjem ekvivalencije. Prema Forgácsu da bi među frazemima vladao odnos potpune ekvivalencije, oni moraju ispunjavati određene kriterije: moraju se podudarati leksički, imati isto konotativno i denotativno značenje. Forgács uspoređuje frazeme koji su došli iz latinskog, a kasnije i iz njemačkog jezika koji mogu biti potpuni ekvivalenti, kao što su: *elveziti a fonalat*, njemački frazem glasi *den Faden verlieren*²⁴ (Ibid 248).

U dijelu analize bit će navedeni i frazemi na njemačkom i engleskom jeziku koji potvrđuju apsolutnu ekvivalenciju dolje navedenih frazema.

U **djelomičnu se ekvivalenciju** ubrajaju semantički podudarni frazemi koji imaju potpuno jednaku slikovitost, ali se formalno razlikuju na sljedeće načine: nepodudarnost na leksičkoj razini, morfološka i ortografska nepodudarnost, strukturna nepodudarnost ili sintaktička nepodudarnost (Čagalj, Svitkova, 2014: 2-6). Autorice navode kako je kod djelomične ekvivalencije vrlo čest slučaj i kombinacije navedenih nepodudarnosti. Forgács (2007: 256-258) tvrdi da se **o rászlegetes ekvivalencia** može govoriti ako se pokaže da postoji jedna ili više nepodudarnosti između dva ili više frazema (ovisno o tome koliko ih se uspoređuje). Primjer za djelomičnu ekvivalenciju je frazem *él mint hal a vízben* (Živjeti kao riba u vodi) koji na njemačkom glasi *leben wie die Mäuse in Speck* (Živjeti kao miševi u slanini) U ovom će radu biti riječi i o frazemima djelomične ekvivalencije, ali je naglasak na pronalaženju što većeg broja apsolutnih ekvivalenata.

²⁴oba frazema znače izgubiti nit, izgubiti se u razgovoru.

Semantička ekvivalencija je ekvivalencija frazema koji imaju približno jednako značenje, dakle oni se mogu smatrati i svojevrsnim sinonimnim jedinicama koja sadrže potpuno ili djelomičnu diferenciranu slikovitost (Emilija Nedkova, 2003: 81). O takvoj vrsti frazema neće biti riječi u ovoj analizi. Prema Forgacsu rječ je o (2007: 258) **funkcionális ekvivalencia ili jelentésekvivalenciji** koja nastaje kada se poklapaju frazeološka značenja dva (ili više) frazema. Dakle, značenje im je isto, dok se razlikuju po svim ostalim kriterijima.

Lexikális megfelelés / Leksička podudarnost. Forgács govori o ovoj vrsti ekvivalencije kad frazem postoji u jednom jeziku, dok je u drugome dio jednostavnog ili složenog leksema. Primjer za to je njemački frazem koji glasi *schwarz fahren* (*voziti se na crno*), ali u mađarskom jeziku ne postoji frazem koji bi se poklopio tim frazedom, nego postoji glagol *bliccel* (*švercati se*) koji gubi taj motiv crne boje kao nečega što je zakonom zabranjeno. Autorice Svitkova i Čagalj u svom djelu ne spominju takvu vrstu ekvivalencije

Nulla ekvivalencia / Nulta ekvivalencija: u frazeme s nultom ekvivalencijom pripadaju frazemi koji nemaju svoj ekvivalent, odnosno gdje se u više jezika ne mogu pronaći frazemi istog značenja. Ono se vrlo često povezuje i sa sociokulturnim kontekstom ishodišnog jezika. Forgács nultu ekvivalenciju objašnjava kao nedostatak ekvivalencije, kaže da ne postoji ni frazeološka ni leksička podudarnost.

Látsólagos megfelés/ pseudoekvivalencia (Prividna ekvivalencija)

O ovom tipu ekvivalencije govori samo Forgács. On je opisuje kao frazem koji se formalno u dva jezika podudara, ali se njihovo značenje u potpunosti razlikuje (nešto kao *lažni prijatelj*). Kao primjer navodi njemački frazem *einen Frosch verschluckt haben* koji znači izgubiti glas, dok na mađarskom jeziku imamo *lenyelte a békát* koji s druge strane znači „*progutati gorku pilulu*“ (Jurović, Međeral Sučević, Vukadinović, Vuk: 2013: 71)

Usporedivši ekvivalenciju Svitkove i Čagalj te Forgácsa paralela se može povući između semantičke ekvivalencije, potpune, djelomične te nulte ekvivalencije, a Forgács još navodi i pseudoekvivalenciju i leksičku podudarnost koje autorice S. i Č. ne spominju.

7. Analiza frazema

U ovom se poglavlju opisuje metodologija provedene analize frazema. Prvo se navode izvori od kojih je sačinjen korpus u sva tri jezika. Zatim se pristupa analizi kroz, u prethodnom poglavlju navedenih konceptualnih analiza, te analiza prema stupnju frazeološke ekvivalencije. U analizi se najviše istražuju frazemi koji su apsolutne ekvivalencije, zatim oni koji imaju djelomičnu ekvivalenciju, a biti će naveden i poneki primjer frazema samo semantičke ekvivalencije. Frazemi su sistematizirani prema emocijama; tako su prvo navedeni svi frazemi koji su pronađeni u rječnicima koji označavaju ljutnju, zatim sreću, tugu, strah i iznenađenje. Najprije su navedeni frazemi koji su jednaki u sva tri jezika, to jest koji su potpune ili apsolutne ekvivalencije, zatim u 2 jezika, slovenskom i srpskom ili srpskom i mađarskom. Nakon svakog navedenog frazema donosi se mali zaključak o značenjima i o stupnju ekvivalencije.

7.1. Korpus

Korpus frazema izrađen je na temelju različitih frazeoloških rječnika mađarskog, slovenskog, srpskog i hrvatskog jezika.

Za hrvatske i srpske frazeme korišteni su sljedeći rječnici:

- *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, (Matešić, Josip, 1982)
- Otašević Đorđe: *Frazeološki rečnik srpskog jezika* (Otašević, Đorđe, 2012)

Od mađarskih rječnika korišteni su sljedeći rječnici:

- *Magyar szólások és közmondások szótára* (Forgács, 2004)
- *Szívvel- lélekkel- Magyar –horvát szomatikus szolástár* (Kiss Gabriellai dr, 2018)
- online rječnik *Paczolay Gyula 750 magyar közmondás*,
<https://mek.oszk.hu/00200/00242/00242tm>).

Za slovenski korpus korišteni su sljedeći rječnici:-

- *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik* (Menac Antica, 1992)

- *Slovar slovenskih frazemov*, (Kerber Janez, 2007)

- *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. (Željka Fink Arsovski i dr, 2006)

Analiza je provedena tako da su obrađeni navedeni rječnici te su se prema sastavnicama tražili frazemi koji izražavaju osjećaje. U analizi je pomogao i gore navedeni Kerberov rječnik jer on sadrži i ekvivalente ostalih jezika, pa tako i engleski i njemački, koji su navedene kao zanimljivosti. Polazilo se od teze da ako se određeni frazem nalazi u engleskom ili njemačkom jeziku, vrlo je vjerojatno da je „internacionalan“ te ga se tako može očekivati i u mađarskom i srpskom jeziku. Zatim je pomogao i online rječnik *Paczolay Gyula 750 magyar közmondás*,²⁵ koji se koristio na isti način, pokušaj pronalaženja ekvivalenata s principom „ako je u engleskom i mađarskom onda bi morao biti u svim jezicima“. Rječnik *Kiss etc. Kiss, Gabriella i suradnici: szívvel- lélekkel Magyar –horvát szomatikus szotlóstar* (2018) poslužio je ponajviše za pronalaženje somatskih frazema.

Kod traženja frazema koji izražavaju osjećaje glavnu je ulogu igrao stupanj ekvivalencije. Tako da, ako je u nekom jeziku pronađen frazem kojega nije bilo ni u drugom ni trećem, taj se frazem nije zapisivao. To je zato jer je cilj ovog rada bio pronaći ekvivalente u sva tri jezika te je naglasak na potpunim, zatim na djelomičnim ekvivalentima, zato tu nije bilo prostora za frazeme nulte ekvivalencije.

Korpus obuhvaća 94 frazema, od čega je 30 mađarskih, 28 slovenskih te 36 srpska. On ne sadrži dio mađarsko-slovenskih ekvivalenata jer nije bilo frazema u mađarskom i slovenskom jeziku koji se već nije nalazio u srpskom jeziku.

²⁵Paczolay Gyula: 750 mađarskih poslovice/frazema.

7.2. Frazemi koji dolaze s konceptom ljutnje a prisutni su u sva tri jezika

1. srp. *ljut kao ris* / slo. *besen kot ris* / mađ. *mérges, mint a pulyka*

Navedeni frazem *ljut kao ris* potvrđen je u slovenskom i srpskom jeziku. Ris, prije svega, predstavlja najkrvoločniju životinju iz porodice mačaka. Značenje leksema *divlji*, koje se najčešće pridaje ovoj strelovitoj i vrlo opasnoj životinji, leksikalizirao se još u staroslavenskom jeziku. *Divlji* povlači za sobom još dva pojma, a to su silovitost i negativnost (Barčot, 2017).

„Naime nešto što se leksemom *ljut* leksikaliziralo kao „divlje“ poimalo se i kao „silovito“ te „žestoko“ s „negativnim svojstvima“. Ni u jednom indoeuropskom jeziku „divlje“ se ne koncipira kao nešto „pozitivno“. Primjerice značenje „strašan“, „okrutan“ koju vezujemo uz leksem „ljut“ u južnoslavenskim jezicima metaforički je motivirano značenje koje se odnosi na osobu koja ima odlike divlje zvijeri ili se ponaša poput nje: žestinu, agresivnost i negativne osobine” (Raffaelli, 2009: 233-234).

U slovenskom se frazem *besen kot ris* usko vezuje za frazem *gledati kot ris*, iz kojeg proizlazi da ris ima ljutit, strelovit pogled kada čeka na svoj plijen. Upravo zbog toga ako nekoga gledamo *besno kakor ris*, tada smo u tom konceptu mi bijesan ris dok je osoba kojoj smo uputili pogled, shvaćena kao plijen (Kerber, 2011:809).

Navedeni frazem sa sastavnicom risa ne pojavljuje se u mađarskom jeziku, u njemu je, pak, životinja koja se ljuti purica, tako se kod Mađara kaže *mérges, mint a pulyka*, što bi značilo da je netko „ljut kao purica“. Purica je ljuta jer se, kako piše u rječniku *Magyar értelmező szótár*, ona zacrveni i točno se preko tog njenog crvenjenja vidi koliko je ljuta.

Uspoređujući sva tri frazema možemo vidjeti razliku među jezicima. Dok se u južnoslavenskim jezicima bijes izražava posredstvom koncepta divlje životinje, u mađarskom se to čini posredstvom koncepta domaće životinje, koju govornici južnoslavenskih jezika ne povezuju s opasnošću ili s osjećajem ljutnje.

Prema gore navedenoj ekvivalenciji slovenski i srpski su potpuni ekvivalenti, dok su srpski s mađarskim ili slovenski s mađarskim djelomični ekvivalenti.

2. srp. *dolijevati ulje na vatru* / slo. *doliti olje na ogenj* / mađ. *olaját önt a tűzre*.

Dolijevati ulje na vatru srpski je frazem koji je primjer za konceptualnu metaforu LJUTNJA JE VATRA, a znači raspršiti svađu, raspiriti srdžbu, odnosno pogoršati situaciju i učiniti da se netko naljuti na nekoga. Frazem je nastao primjerom iz stvarnog života, što se dogodi kada se na vatru dolije ulje, ono se još bolje raširi i raspiri. Tako je ovaj frazem kroz metaforu ušao na velika vrata u ostale jezike.

Slovenski ekvivalent je gotovo identičan srpskome, a verzija sa svršenim glagolom glasi *doliti olje na ogenj*. Postoji i varijanta s nesvršenim glagolom *dolivanje olja na ogenj*. Značenje navedenog frazema glasi *še bolj razburjati, dražiti koga, še poslabševati položaj, odnose, povečevati, krepiti kaj sploh* (Kerber 2011: 638).

Mađarski ekvivalent je *olaját önt a tűzre vki*, koji uz značenja ovoga frazema u južnoslavenskim jezicima ima i dodatno značenje, a to je da nekome prouzrokuje duševnu bol²⁶ (Forgács, 2004:542-543).

Frazem dolijevanje ulja na vatru poklapa se u sva tri jezika te se tako može smatrati potpunim ekvivalentom u sva tri jezika.

Engleska varijanta navedenog frazema glasi *to pour oil on the fire*, dok njemački ekvivalent ne postoji.

3. srp. udarila krv (komu) u glavu / slo. kri je šinila kome v glavo / mađ. az arcába szökik a vér i srp. krv vri komu u sudovima/ slo. krv je zavrela kome u žilah /mađ. forr a vér

Srpski frazem *krv je udarila komu u glavu / krv je jurnula komu u glavu* te *krv vri komu u sudovima* znači da je netko postao ljutit te da se zacrvenio. Krv predstavlja crvenu boju, a fiziološka reakcija kad se čovjek naljuti je ta da zbog naleta kisika u mozak krv jače kola venama. Tako i „udari“ u glavu, dok čovjeka prožima osjećaj topline te je spreman za akciju. Popratna reakcija je ta da čovjek od uzbuđenja, uzrujanosti i ljutnje pocrveni u licu. Iz tog se razloga ljutnja konceptualizira metaforama LJUTNJA JE TOPLINA, LJUTNJA JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU (Kövecses, 2000: 21).

Slovenski ekvivalenti navedenog frazema su sljedeći: *kri je šinila komu v glavo / kri je udarila komu v glavo / kri je šla komu v glavu*, zatim *kri zavre komu v žilah*.

²⁶ Mađ. Megjobban elmérgesíti kiélezi a helyzetet, fokozza a szenvedényeket vki, vmi

Mađarski ekvivalent (iako se po svim sastavnicama malo razlikuje od srpske i slovenske verzije) glasi *az arcába szökik a vér, zatim forr a vér*, što u prijevodu znači da *mu je navrla krv u lice* te da *mu je zakuhala krv od ljutnje i žestine*.

Analiza je pokazala da u sva tri jezika postoje ekvivalenti frazema *udarila krv (komu) u glavu*, dok kod sljedećeg frazema *krv vri kome u žilama* to nije slučaj. Naime, mađarski frazem tek je djelomičan ekvivalent budući da ne sadrži jednake sastavnice (ne spominje krvne žile, već samo somatsku sastavnicu *lice*). Oba navedena frazema su djelomični ekvivalenti jer se u mađarskom frazemu govori da nekome vrije krv ali nije precizirano gdje.

4. srp. *ustati na levu nogu* / slo. *vstati z levo nogo*/ mađ. *bal lábbal kelt fel*.

Frazem *ustati na levu nogu* u srpskom jeziku, *vstati z levo nogo* u slovenskom jeziku te *bal lábbal kelt fel* u mađarskom jeziku znači biti mrzovoljan, neraspoložen, pa prema tome i ljutit bez nekog posebnog razloga. To proistječe iz činjenice da su se lijeva noga i ruka smatrale „lošima“, „krivima“ a desna ruka i noga „pravima“, „dobrima“.

Frazem *vstati z levo nogo* slovenski je ekvivalent srpskom i mađarskom frazemu. Kako navodi Kerber u slovenskom rječniku (Kerber, 2011: 590), ta činjenica o „lijevoj strani tijela kao „lošoj“ proizlazi iz vjerovanja iz doba starog Egipta i stare Grčke.

Forgács u svom rječniku mađarskih frazema i uzrečica govori isto što i Kerber o lijevoj strani kao „lošoj“ i „nesretnoj strani“ te dodaje kako je onaj čovjek koji je ustao na lijevu nogu strašno napet i mrzovoljan jer mu toga dana ništa neće polaziti za rukom. Tako mađarski frazem glasi *bal lábbal kelt fel* (Forgács, 2004: 422). Forgács dodaje kako ovaj frazem potječe od mišljenja da će uspješan dan imati samo onaj čovjek koji je prvo desnom nogom kročio kroz prag te onaj konj koji je desnom nogom izašao iz štale. On opet dolazi do zaključka da je lijeva ruka slabija i manje spretna od desne ruke.

I ovaj je frazem, dakle, identičan u sva tri analizirana jezika. U sva tri jezika koriste se prefiksadni glagoli. Jedina razlika odnosi se na izbor prijedloga *na* u srpskom frazemu, dok se u slovenskom i mađarskom pojavljuje instrumentalna konstrukcija s prijedlogom *s/sa*.

Engleska varijanta ovog frazema glasi *to get up on the wrong side of the bed* (ustati na krivu stranu kreveta), dok njemačka glasi *mit dem linken Bein aufstehen* (ustati na lijevu nogu).

5. srp. *sasuti vatru (na koga) / slo. bruhati na koga ogenj in žveplo / mađ. tüzet okád valakire valami*

Ovaj frazem opisuje čovjeka koji nemilosrdno grdi drugog čovjeka. Srpski frazem glasi *sipati vatru na koga*, dok se u žargonu može čuti i frazem *rigati vatru*. Slika ovog frazema je zmaj, to jest mitska životinja koja riga vatru i ona se poklapa s konceptualnom metaforom LJUTNJA JE OPASNA ŽIVOTINJA (Barčot, 2017: 233-234).

Slovenski frazem glasi *bruhati na koga ogenj in žveplo*. (*rigati na koga vatru i sumpor*), u značenju „pogubiti nekoga svojim riječima“. Kerber tvrdi kako ovaj frazem dolazi iz bajki u kojima zmaj riga vatru i sumpor. Ovaj frazem na ljestvici izražavanja bijesa i ljutnje stoji na vrlo visokoj poziciji, jer je želja onoga koji riga vatru i sumpor da uništi svojeg sugovornika riječima (Kerber, 2011: 621-622).

Mađarski frazem glasi *tüzet okád valakire valami* (*rigati vatru na nekoga*). U mađarskom se jeziku glagol *okád* upotrebljava u vulgarnom i žargonskom smislu, taj glagol znači *izbaciti nešto iz trbuha, povraćati*, ali u ovom slučaju znači upravo to što i druga dva frazema znače: naljutiti se na nekoga toliko jako da se drugoj osobi sve loše sipa (povraća, izbaci) u lice.

Ova tri frazema potpuni su ekvivalenti, iako slovenski frazem ima još i motiv sumpora, dok ostala dva nemaju.

Semantički ekvivalent njemački je frazem koji glasi *Gift und Galle speien*, što znači izbaciti otrov i žuč.

7.2.1. Frazemi s konceptom ljutnje u mađarskom i srpskom jeziku

1. srp. *prostreliti koga pogledom / mađ. villámokat szór a szeme vkinek*

Ovaj frazem motiviran je nevremenom. Kada se kaže *sprema se nevrijeme*, to znači da dolazi nevolja i aludira na negativne osjećaje. Grom i strijele, munje i ostale imenice koje su vezane za nevrijeme vrlo se često pojavljuju u frazemima. Tako i glagolski frazem *prostrijeliti koga pogledom* znači jako se naljutiti na nekoga te ga opasno pogledati.

Mađarski frazem, s druge strane, glasi *villámokat szór a szeme* (netko očima sipa munje). Prema Forgácsu (2004: 669) taj se frazem koristi kad oči sijevaju u srdžbi i ljutnji. Ovaj mađarski frazem ima sastavnicu munje te je povezaniji s motivom nevremena od srpskog frazema.

Razlika između ova dva frazema u tome je što se u srpskom frazemu koristi glagol *prestreliti*, dok u mađarskom koristi imenica *munje*.

Ova dva frazema semantički su ekvivalenti prema Svitkovej (2014), tj. Leksički ekvivalenti prema Forgácsu (2007).

2. srp. crven kao paprika / mađ. piros, mint a paprika

Paprika je sezonsko povrće koje nalazimo u raznim bojama: crvenoj, žutoj i zelenoj. Crvena paprika sastavnica je navedenog frazema jer crvena boja najčešće opisuje mikroekspresiju lica čovjeka koji se jako naljuti, krv mu šikne niz obraze te se uslijed toga javlja crvena boja. Taj se koncept ljutnje zasniva na konceptualnoj metafori LJUTNJA JE VRUĆA TEKUĆINA U SPREMNIKU (Kövecses, 2000: 21). Kad se pojede, ljuta paprika ostavlja osjećaj pečenja te se zbog tog svojstva može povezati s još jednom konceptualnom metaforom: LJUTNJA JE LJUTI ZAČIN

Mađarski frazem *piros mint a paprika* potpuni je ekvivalent prethodno opisanog frazema. Forgács u rječniku njegovo značenje objašnjava tvrdnjom da je ljut čovjek crven, tj. da pocrveni jer mu krv udara u glavu (lice) (Forgács, 2004: 568). Još jedan frazem koji ima sastavnicu paprike je *paprikas hangulatban van* koji doslovno znači „biti u papričnom raspoloženju“, odnosno da se osoba jedva suzdržava da se naljuti.

Ta su dva frazema iz srpskog i mađarskog jezika potpuni ekvivalenti.

3. srp. imati kratak fitilj / mađ. puskaporos hangulatban van

Srpski frazem *imati kratak fitilj* predstavlja osobu koja se vrlo lako naljuti, nekoga tko reagira vrlo burno. Fitilj je glavna sastavnica ovog frazema, jer je fitilj stvar koja se zapali i

uzrokuje vatru, te u ovom slučaju je fitilj taj koji „potpiruje ljutnju“. Ovaj frazem isto dolazi kao primjer konceptualne metafore LJUTNJA JE VATRA.²⁷

Ovaj metaforički model ljutnje može se pronaći i u mađarskom frazemu *puskaporos hangulatban van (biti u raspoloženju kao prah za pušku)*, koji označava osobu ili vrlo napetu situaciju (Forgács, 2011: 594). Prah isto kao i fitilj označava nešto što se može lako zapaliti i tako potvrđuje već navedenu konceptualnu metaforu LJUTNJA JE VATRA. Ova dva frazema semantički su ekvivalenti jer nemaju ništa drugo zajedničko osim značenja.

U njemačkom jeziku postoji frazem koji glasi *eine kürze Lunte haben* koji znači *imati kratak fitilj* te je on stoga potpuni ekvivalent sa srpsim frazedom.

7.2.2. Frazemi s konceptom ljutnje u srpskom i slovenskom jeziku

1. srp. *siktati kao guja* / slo. *siktati kot kača*

Frazemi sa somatskom odrednicom zmijske u srpskom i slovenskom jeziku glase *siktati kao guja* / *sikati kot kača*. Kao što je već prije rečeno, sa zmijom se povezuju pojmovi otrov, krv, zlo, te biblijski iskonski grijeh.

Ovaj je frazem po strukturi poredbeni, a značenje mu je „biti jako ljut, siktati od bijesa“ (Barčot, 2017: 233-234). To se poklapa s konceptualnom metaforom BIJES JE OPASNA ŽIVOTINJA, koju Bračot (2018) određuje kao zoomorfizam jer se njome čovjeku pripisuje svojstvo životinje, to jest izražavanje ljutnje uspoređuje se sa siktanjem zmijske.

Slovenski ekvivalent *sikati kot kača* / *sikati kakor kača* Kerber objašnjava činjenicom da se kod izražavanja bijesa čuje rezak zvuk koji se može usporediti sa zmijskim siktanjem (Kerber, 2011: 316).

Oba navedena frazema potpuni su ekvivalenti.

Kako ris, u prethodno navedenom frazemu *ljut kao ris*, tako i zmijska potječu iz istog asocijativnog kruga te predstavljaju bijes ili strah od bijesa spomenutih životinja.

²⁷Opašić, Maja, A comparison of the phraseological description of the emotion of anger in croatian and hungarian

2. srp. *izbaciti koga iz koloseka* / slo. *spraviti koga z tira*

Srpski frazem *izbaciti koga iz koloseka* temelji se na činjenici da vlak ponekad, kad se dogodi kakva nesreća, zna izaći iz svog kolosjeka, što uzrokuje razne nepogodne posljedice. U ovom je frazemu značenje *izbaciti koga iz koloseka* dobilo sasvim drugu notu, a to bi bilo izbaciti koga iz takta, reći nešto što mu nije po volji i izazvati ljutnju u njemu. Još jedno značenje koje bi se krilo iza ovog frazema odnosi se na pojam *vlak*, koji se često povezuje s putom kao metafore za život. Drugim riječima, *izbaciti koga iz kolosijeka* znači narušiti nečije planove.

Slovenski frazem glasi *spraviti koga iz tira* te on doslovno znači izbaciti nekog iz tračnica. Kerber njegovo značenje tumači definicijom *razljutiti, uznemiriti koga*. Nadalje slijedi objašnjenje da to znači izbaciti nekog iz životne rutine, iz načina djelovanja i življenja (Kerber, 2011: 971).

Srpski frazem *izbaciti koga iz koloseka* te slovenski frazem *spraviti koga z tira* imaju identično značenje. Oba frazema su glagolski, te su oba u genitivu. Slovenski, doduše, ima jednu malu razliku, a to je pojam – *tračnice* umjesto *kolosijek*. No, on ne diferencira njegovo značenje, stoga se ova dva frazema mogu smatrati potpunim ekvivalentima.

7.3. Frazemi s konceptom tuge u sva tri jezika

1. srp. *izgledati kao pokisla kokoš* / slo. *kot polit cucek* / mađ. *Olyan valaki mint a kiverť kutya*

Ovaj frazem odnosi se na tugu i potištenost – *izgledati kao pokisla kokoš* znači da netko izgleda kao da su po njemu prolili vodu, što je povezano s pogledom prema dolje i, kako je već rečeno, tugom.

U srpskom jeziku kaže se da netko izgleda kao pokisla kokoš, u slovenskom jeziku ekvivalentni frazem glasi *kot polit cucek*. Leksem *cucek* je žargonski naziv za psa. Kako Kerber tvrdi, frazem se temelji na činjenici da mokra životinja ne izgleda dobro, čime se postiže dojam preplašenosti, bojažljivosti (Kerber, 2011: 125).

U mađarskom jeziku ekvivalentni frazem glasi *olyan valaki mint a kivert kutya*, što u doslovnom prijevodu znači da je netko kao prebiti pas, a u Forgácssevom objašnjenju (Forgács, 2004:416) stoji da taj frazem označava osobu koja je potištena, usamljena, nesretna.

Razlika između sva tri frazema ta je da su slovenski i mađarski frazem djelomični ekvivalenti (prema Forgácsu leksički podudarni). To je zbog različitog koncepta u srpskom jeziku. Očito da je u jezičnoj slici govornika srpskog jezika kokoš ta koja je pokisla, dok je u ostalim jezicima pas onaj koji označava tugu i potištenost. U srpskom i slovenskom jeziku vidimo sličnost u upotrebljavanju pridjeva *pokisao=poliven*, dok se u mađarskom koristi pridjev *pretučen*. Kerber, (2011:125) u rječniku još navodi da je ovaj frazem nastao kao posljedica straha, dok u mađarskom nije spomenut strah već tuga, tako da se ovaj frazem može svrstati pod obje emocije: strah i tugu.

2. srp. roniti gorke suze / slo. točiti grenke solze / mađ. könnyeket hullat valamiért

Ovo je frazem koji kao sastavnicu sadrži suze. U frazemu *plakati kako kišna godina* javlja se hiperbola, jer se ne može toliko plakati kao što kiša može liti. Isto je slučaj i u frazemu *roniti gorke suze*. U ovom se frazemu koristi i pridjev *gorak* u prenesenom značenju: ako je nešto gorko, znači da nešto ne valja te da izaziva tugu ili ljutnju. Kao što je već spomenuto, pridjev *gorak* daje dozu ljutitosti, ali primarno je riječ o frazemu koji izražava tugu.

Slovenci imaju frazem *točiti grenke solze*, koji je potpuni ekvivalenti navedenom srpskom frazemu. Varijacija ovoga frazema glasi *pretakati bridke solze, pretakati krokodilje solze* itd. (Kerber, 2011: 884-886).

Mađari imaju malo drugačiji frazem istoga značenja, *könnyeket hullat valamiért* (roniti suze radi nečega), a u objašnjenju Forgács dodaje kako se suze rone zbog nečega izgubljenoga, čega više nema (Forgács, 2004: 401).

Razlika između mađarskog frazema i južnoslavenskih je minimalna, a leži u tome što mađarska inačica ne sadrži pridjev *gorak*, no unatoč tome riječ je o potpunim ekvivalentima.

3. srp. plakati kao kišna godina / slo. jokati kot dež / mađ. sír mint a záporosó

Kako se osjećaj sreće često manifestira smijehom i smijanjem, tako se osjećaj tuge često manifestira plačem. Shodno tome, u europskoj frazeologiji ima dosta frazema koji sadrže glagol *plakati, isplakati*, imenicu *plač* ili glagolsku imenicu *plakanje*. U ovom frazemu prepoznaje se

jedna od temeljnih metonimija PLAKANJE JE TUGA (Kovačević, Ramadanović, 2016: 513-515).²⁸

Srpski frazem *plakati kao kišna godina* odnosi se na neutješno plakanje kao posljedicu tuge i gubitka. Kišna godina u ovom se slučaju odnosi na jak, intenzivan, dugotrajan plač koji ima trajanje „jedne godine”.

U slovenskom jeziku postoji ekvivalent koji glasi *jokati kot dež*. Kerber u rječniku navodi da se u navedenom frazemu količina suza uspoređuje s kišom, i to primjenom hiperbole (Kerber, 2011: 161).

U mađarskom se jeziku upotrebljava frazem *sír mint a záporoső*, koji znači „plakati kao pljusak”. U opisu ovog frazema Forgács navodi kako netko toliko plače da se svakim sljedećim trenutkom pojačava intenzitet njegovog plača (Forgács, 2004:813).

U primjeru ovih frazema vidi se malo odstupanje mađarskog, u kojem se kao motiv javlja pljusak umjesto kiše. Iako srpska verzija frazema s motivom „kišne godine“ označava dugotrajnost tuge, ova se tri ekvivalenta mogu smatrati gotovo identičnima.

7.3.1. Frazemi s konceptom tuge u mađarskom i srpskom

1. srp. srce se komu kida / mađ. megszakad a szíve valamiért

Koncept tuge prisutan je u somatskim frazemima sa sastavnicom *srce*. U njima se opisuje duhovno stanje čovjeka koje se uspoređuje sa slamanjem ili povređivanjem nečijeg srca. Tim se glagolima ukazuje na čovjekovu psihičku bol. To je slučaj i u srpskom frazemu *srce se kome kida*, kojim se označava povrijeđena, tužna osoba.

U mađarskom jeziku postoji frazem *megszakad a szíve valamiért*, koji znači da nekome puca srce zbog nečega (Forgács, 2004: 685). Forgács pritom objašnjava da se ovim frazedom izriče izraziti intenzitet boli od kojeg puca srce što naposljetku dovodi do smrti.

Ova dva frazema potpuni su ekvivalenti.

2. srp. tišti komu srce / mađ. nyomja a szívét valakinek valami

²⁸ „Lakoff piše kako je jedna od općih metafora za izražavanje emocija TIJELO JE SPREMNIK ZA EMOCIJE (Lakoff: 1987).

Tištati je glagol koji ima značenje *stezati, tiskati, pritiskivati, žuljati*. Njegovo sekundarno značenje koje se javlja u ovom frazemu odnosi se na izazivanje, zadavanje bola, muke, patnje, teškoće koje mogu biti fizičke i psihičke prirode. Tako ovaj glagol, zajedno sa somatskom sastavnicom *srce*, čini frazem *tišti komu srce*. Ovim se frazecom označava da netko zbog nečega osjeća bol, tugu i razočaranje.

Mađarski ekvivalentni frazem glasi *nyomja a szívét valakinek valami*, što je doslovan prijevod srpskog frazema, Forgács ga definiše na sljedeći način: nešto rastužuje, tišti, radi nečega si tužan i radi nečega brineš (Forgács, 2004:686).

Ovi frazemi potpuni su ekvivalenti jer imaju iste sastavnice, glagolski su te imaju isto značenje.

3. srp. pokunjiti nos / mađ. lóg az orra valakinek

Nos je još jedan od somatizama koji se često javlja u frazemima. Navedeni frazem znači „spustiti nos do poda, rastužiti se“. To se poklapa s konceptualnom metaforom DOLJE JE LOŠE, A GORE JE BOLJE. *Pokunjiti* je glagol koji ima više značenja: *oboriti, spustiti glavu zbog srama ili neuspjeha te postati tužan, snužden, sneveseliti se, ražalostiti se*. U ovom se frazemu javljaju oba značenja.

Mađari imaju sličan frazem koji glasi *lóg az orra valakinek*, a u doslovnom prijevodu znači da nekome visi nos. Prema Forgácsu on znači tugovati, žalostiti se zbog nečega (Forgács, 2004: 548).

Oba su frazema su glagolska, oba imaju somatsku sastavnicu *nos* te imaju isto značenje. Doduše, mađarski frazem sadrži drugačiji glagol – *visjeti*, a ne *pokunjiti*, s time da glagol *visjeti* može imati i značenje *pokunjiti*. U srpskom jeziku uz značenje *ražalostiti se* ovaj frazem ima još jedno značenje: *spustiti glavu zbog srama*, dok u mađarskom jeziku taj frazem nema to značenje i to je još jedna razlika između ova dva frazema.

7.3.2. Frazemi s konceptom tuge u srpskom i slovenskom jeziku

1. srp. *gorak kao pelin* / slo. *grenek kot pelin*

Pelin je čuvena ljekovita biljka vrlo gorkog okusa, poznata po svojoj gorčini kojom liječi razne tegobe. U srpskom jeziku frazem „*gorak kao pelin*“ ima dva značenja: prvo značenje je „jako gorak“, dok je drugo „turoban, otužan“. (Štrbac, 2018) Frazem da *nešto ostavlja gorak okus u ustima* znači da se nekome ne sviđa razvoj događaja te da je zbog toga tužan.

Slovenski frazem *grenek kot pelin* ima samo prvo značenje – jako gorak. Taj se pridjev može upotrijebiti u smislu izražavanja nezadovoljstva, gorčine, očaja, ali to nigdje nije striktno navedeno. U slovenskom jeziku postoji više frazema sa sastavnicom *pelin*, te se čak može reći da je netko *dobio pelin*, što bi bio ekvivalent frazemu *dobiti nogu*.

Ova se dva frazema, dakle, razlikuju po tome što u slovenskom jeziku ne postoji striktno izraženo značenje tuge. Međutim, Fink Arsovski u svom rječniku navodi taj primjer, i navodi da uz njega stoje dva značenja, koja su gore navedena (2006:267).

7.4. Frazemi s konceptom straha u sva tri jezika

1. srp. *plašiti se sopstvene senke* / slo. *bati se lastne sence* / mađ. *(meg) a saját árnyékától is fél*

Srpski frazem „*plašiti se sopstvene senke*“ znači biti jako plašljiv, bojati se svega pa i samoga sebe. „Senka“ sama po sebi predstavlja nešto negativno i nejasno, siluetu nečega što se potpuno ne vidi. Zato se tako kaže da se *on boji sopstvene senke*. (Štrbac 2018)

U slovenskom jeziku postoji ekvivalent *bati se lastne sence*, koji se isto tako može upotpuniti sa *zbati se* ili *ustrahiti se*. Kerber u *Slovaru slovenskih frazema* (2011) tvrdi da on potječe iz latinskog izraza *umbram suam metuit*. Autor napominje kako se navedeni frazem temelji na stvarnim okolnostima, jer se čovjek može vidjeti i ne prepoznati, time se i uplašiti sebe i svoje sjene (Kerber, 2011: 853).

U mađarskom se jeziku javlja frazem *meg a saját árnyékától is fél* koji je potpuni ekvivalent slovenskom i srpskom frazemu jer znači isto. U objašnjenju Forgács navodi da to znači jako

strašljiv čovje, kukavica. U rječniku postoji i varijacija ovoga frazema – *nem ijed meg a maga árnyékától*, (ne plaši se vlastite senke) [Forgács 2004:39].

Navedeni frazem u potpunosti se poklapa u sva tri analizirana jezika, s nadodanom varijacijom mađarskog frazema, koji ipak u sebi sadrži negaciju.

Vrlo je zanimljivo kako i u engleskom i njemačkom postoje ekvivalenti koji nose isto značenje – njemački glasi *sich von einen eigenen Schatten fürchten*, dok je engleski glasi *to be afraid of one's own shadow*. I jedan i drugi frazem imaju isto značenje: bojati se vlastite sjene.

Svih pet navedenih frazema iz pet različitih jezika potpuni su ekvivalenti.

2. srp. *ledi se komu krv u sudovima* / slo. *kri se zalednela v žilah* / mađ. *megfagy az ereiben a vér*

Frazem *ledi se komu krv u sudovima* zasniva se na konceptualnoj metonimiji HLADNOĆA JE STRAH (Kovačević, Ramadanović, 2016: 518). Osjećaj hladnoće koja prožima cijelo tijelo nastaje zbog oslabljene cirkulacije kada se čovjek nalazi pod velikim stresom ili uzbuđenošću. Kao posljedica oslabljene cirkulacije čovjekove ruke i noge postaju hladne, pa čak i na dodir.

Kerber navodi da slovenski frazem *kri je komu zalednela v žilah* s nesvršenim oblikom glagola *ledeneti* porizlazi iz predodžbe o nepomičnosti i ukopanosti čovjeka kojeg je zahvatio nepremostiv strah. Govori kako uslijed te nepomičnosti čovjek izgleda kao da mu je zastala krv (Kerber, 2011: 410-411).

Mađarski ekvivalent navedenog frazema glasi *megfagy az ereiben a vér*. Prema Forgácsu njegovo značenje proizlazi iz činjenice da se čovjek uslijed ekstremnog osjećaja straha zamrzne, pretvori u kamen te mu strah prevladava tijelom (Forgács, 2004: 792).

U ovom slučaju riječ je o potpunoj ekvivalenciji jer je frazem jednaki u sva tri jezika.

3. srp. *diže se kome kosa na glavi* / slo. *lasje se ježijo komu* / mađ. *feláll a szőr vkinek a hatán*

Ovaj frazem na srpskom jeziku glasi *diže se kome kosa na glavi*, a opisuje trenutak kada je netko uzbuđen, užasnut i prestrašen. Navedeni frazem zasniva se na već spomenutoj konceptualnoj

metonimiji HLADNOĆA JE STRAH (Kovačević, Ramadanović, 2016: 518-519) te se može usporediti i poistovjetiti s jednim od prethodno navedenih frazema *ledi se kome krv u sudovima*. Kad zastane cirkulacija, zbog osjećaja straha, kao fiziološka reakcija podižu se dlačice na glavi. To se događa jer se osoba, slično kao i životinje, psihički priprema za mogući fizički napad.

Slovenski ekvivalent frazema glasi *lasje se ježijo komu / lasje so šli pokonci komu*²⁹ (Kerber, 2011: 446-447), a odnosi se na osjećaj zgražavanja i otpora koji je nastao uslijed iznenađenja. Ovaj se frazem, dakle, sa svojim ekvivalentima može svrstati pod dvije vrlo srodne emocije: iznenađenje i strah.

Mađarski frazem *feláll a szőr vkinek a hatán* (koji u doslovnom prijevodu znači da se diže nekome dlaka na leđima) ima nešto drugačije značenje – njime se označava iritiranost i ljutnja (Forgács, 2004: 263). Ovaj frazem ima još jedan dodatni element (nečija leđa), dok se slovenski i srpski frazemi koncentriraju na smjer „gore” a ne „iza”. Po sastavnicama ovaj bi se frazem mogao slagati i sa slovenskim i srpskim iako mu je značenje malo drugačije i izražava drugačiju emociju – ljutnju.

Usporedivši ova tri frazema dolazimo do zaključka da oni nisu potpuni ekvivalenti, već da su djelomični ekvivalenti (*lexikális variabilitás*) U mađarskom se jeziku ne spominje dizanje kose na glavi, već dizanje dlaka na leđima, tj. ježenje. Druga razlika je u tome da se u slovenskom jeziku spominje prethodno spomenuti glagol *ježiti se*, dok se u srpskom i mađarskom izričito spominje glagol *dizati se* (mađ. *feláll*).

4. srp. skočiti ko da je zmija ujela koga / slo. kakor da je kača pičila koga / mađ. úgy ugrik fel mintha kigyó csípte volna

Zmija je životinja za koju se, slično kao i za risa, vežu negativni pojmovi. Prema *Hrvatskoj enciklopediji*³⁰ zmija je životinja koja spada u rod gmazova,. Ima tijelo prekriveno kožom koju presvlači i oštre zube kroz koje ispušta otrov. Zmija je još u Bibliji bila simbol prokletstva, zla, đavla jer je izazvala iskonski grijeh. Dakle, pri samom spomenu zmije, ljudi počnu osjećati strah i odbojnost. Zmija se brzo kreće i još brže napada, pa tako dolazimo i do sljedećeg frazema: *skočiti ko da je zmija ujela koga*. Ovim se frazemom označava nagla reakcija uzrokovana strahom.

²⁹*lasje so šli pokoncu komu* znači da je kome kosa počela stršiti/rasti.

³⁰ Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 25. 6. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67343>

Slovenski ekvivalent glasi *kakor daje kača pičila koga*. Kerber u rječniku pojašnjava da je taj frazem nastao iz poslovice *kogar je kača pičila, se boji zvite vrvi* te da se temelji na čovjekovom strahu od zmije i naglom izmicanju kako ga ne bi ugrizla (Kerber, 2011: 315).

S druge strane, mađarski ekvivalent glasi *úgy ugrik fel mintha kigyó csípte volna*, što je potpuni ekvivalent srpskom i slovenskom frazemu. U objašnjenju frazema (Forgács, 2004: 190) stoji „brzo, žestoko skočiti (ko da te je ugrizla zmija)“.

Ova tri frazema gotovo su identični te se stoga mogu smatrati potpunim ekvivalentima.

5. srp. *bled kao kreda* / slo. *bled kot stena* / mađ. *olyan sápadt mint a fal*

Ovaj frazem opisuje stanje bljedila koje je prouzrokovano ili strahom ili iznenađenjem. Reakcija čovjeka koji se nađe u nepogodnoj situaciji, kojega nešto ili iznenadi ili prestraši, takva je da mu se krvne žile stegnu, izgubi kisik iz mozga i onda to izaziva bljedilo kože. Srpski frazem *bled kao kreda* malo se, doduše razlikuje od sljedeća dva navedena frazema. U slovenskom također postoji frazem *bled kot kreda*, koji je strukturno i značenjski potpuni ekvivalent potonjeg srpskog frazema, dok u mađarskom jeziku ipak ne postoji. Kerber uz navedeni frazem navodi još i inačice *bled kot smrt* i *bled kot zid*. U objašnjenju navodi da je bijela boja zida slična blijedoj boji čovjekovog lica (Kerber, 2011: 910).

Mađarska verzija frazema *olyan sápadt mint a fal* dolazi uz druge varijacije: *sápadt mint a hulla/ sápadt mint a viasz*,³¹ Valja napomenuti da se frazem *sápadt mint a hulla* (blijed kao mrtvac) javlja u sva tri jezika. Objašnjenje koje Forgács (2004: 614) navodi u rječniku glasi „bolesno blijed“. Iako ne navodi zbog čega, u primjerima se može naslutiti da je netko problijedio od bolesti, bolesnog stanja tijela. Možemo zaključiti kako mađarska verzija danog frazema ipak ne opisuje strah ili iznenađenje, već bolesno fizičko stanje čovjeka.

Usporedbom ova tri frazema utvrđeno je da mađarski frazem, koji gotovo isto glasi, ima drugačije značenje od srpskog i slovenskog – opisuje stanje bolesnog čovjeka. To značenje nije eksplicitno navedeno ni u srpskom ni slovenskom frazemu, stoga se može zaključiti da su slovenski i srpski frazem potpuni ekvivalenti, dok su mađarski i srpski samo djelomični ekvivalenti.

³¹ blijed kao mrtvac, blijed kao vosak

6. srp. *drhtati kao list na vjetru* / slo. *tresti se kot trepetlika* / mađ. *reszket mint a nyárfalevél/ kocsonya*

Ovaj frazem povezan je s osjećajem straha. Kad netko osjeća jak, intenzivan strah, nerijetko se događa da počinje drhtati. Otuda je nastao frazem *drhtati kao list na vetru*.

Slovenski ekvivalent glasi *tresti se kot trepetlika*, što u doslovnom prijevodu znači tresti se kao jasika. Kerber objašnjava kako je značenje frazema jako se tresti jer se jasika trese i na najmanjem povjetarcu (Kerber, 2011: f990).

Mađari, pak, imaju sličan frazem, samo se upotrebljava druga bjelogorična vrsta drveća. *Reszket mint a nyárfalevél /kocsonya* u doslovnom prijevodu znači tresti se kao list topole, ili tresti se kao hladetina³². Objašnjenje frazema glasi da se cijelo tijelo trese od straha, te je Forgács (2004: 603) tu posebno istaknuo kako se radi o osjećaju straha.

Ovi frazemi nisu potpuni, već djelomični ekvivalenti.

7. srp. *bojati se koga/čega kao vrag tamjana* / slo. *bati se koga kot hudič križa* / mađ. *fél mint ördog a tömjénfüstől*

Navedeni srpski frazem odnosi se na emociju straha. Značenje ovog frazema jest jako se bojati nečega, drhtati pred nekime/nečime. To proizlazi iz činjenice da je vrag predstavnik pakla i svega zla, tako da se naravno on boji neke svete stvari, a tamjan je dim koji se u crkvi koristi za posvećenje ljudi, stvari (Fink Arsovski, 2006: 332).

Slovenski frazem glasi *bati se kot hudič križa*, što znači bojati se kao vrag križa. To se može objasniti činjenicom da vrag predstavlja sve zlo i zazire od nečega dobrog; vjere, križa, blagoslovljene vode, i sl., a križ i blagoslovljena voda su najjača sredstva za istjerivanje vruga. Poredbenom frazemu *kot hudič križa* i *kot hudič žegnane vode*³³ naglašavaju i intenzitet toga straha, znače jako, moćno se bojati nečeg ili bježati od nečeg ili nekog (Kerber, 2011: 268-269).

U mađarskom jeziku frazem koji se u potpunosti poklapa s prethodna dva navedena frazema, a on glasi *fél mint ördog a tömjénfüstől*, što je podudarno s doslovnim prijevodom

³² to je vrta zimskog hladnog predjela koja se radi od povrtnog te mesnog temeljca, svinjske goljenice te juhe. Naziv hladetine proistječe iz toga jer se na tanjuru njiše kao kakav puding – zato i Mađari imaju varijaciju na frazem, da se nešto ili netko može tresti kao hladetina

³³ Kao vrag svete vode , prijevod P.H.

srpskog frazema. U objašnjenju frazema Forgács navodi da taj frazem ima značenje jako se bojati nečeg, zazirati od nečeg/nekoga (Forgács, 2004: 554).

Dakle, razlika između navedena tri frazema leži u tome što se u prvom i trećem frazemu spominje tamjan kao sakralni pojam, dok se kod Slovenaca spominje ili sveta voda ili križ. Iako se radi o različitim sakralnim pojmovima, svi imaju istu funkciju, a to je otjerati vruga od nečega/nekoga, te se stoga ova tri frazema mogu smatrati potpunim ekvivalentima.

Nažalost u ovom dijelu analize, prikazujući emociju straha, nema samo slovenskih i mađarskih (bez prisustvovanja i srpskoga) frazema, isto kao ni samo slovenskih i srpskih ekvivalenata (bez mađarskoga), dok ih, kao što se vidi iz gore navedenih frazema, u sva tri jezika ima.

7.5. Frazemi koji imaju u sebi koncept sreće u sva tri jezika

1. srp. *smijati se od uva do uva/osmijeh od uva do uva* / slo. *biti nasmejan do ušes* / mađ. *fűlig ér valakinek a szája*

Osmijeh je, kako je već rečeno u prethodnom poglavlju, najvažniji pokazatelj sreće. Osmijeh je, isto tako, glavno obilježje mikroekspresije lica. Razvučen i širok osmijeh otvara mjesto za stvaranje frazema. Tako se koristeći hiperbolom dolazi do vrlo poznatog srpskog frazema sa somatskom sastavnicom ušiju, *smejati se od uva do uva* ili *osmeh od uva do uva*, koji prikazuje taj široki osmijeh koji dolazi od srca, od razdraganosti i sreće.

Slovenski frazem *biti nasmejan do ušes* znači „jako se smijati, biti sretan“ (Kerber, 2011:1003).

Mađarski frazem *fűlig ér valakinek a szája* u doslovnom prijevodu znači kako osobi usta dopiru do uha, a prilagođenim prijevodom da se netko smije od uha do uha (Kiss Gabriella et. al, 2017: 38), naravno od razdraganosti i sreće.

Jedina specifičnost mađarskog frazema je u tome da se uz somatsku sastavnicu ušiju sadrži i somatski frazem usta umjesto sastavnice osmijeha. Ipak, upravo zbog jednakog značenja i zbog spominjanja ušiju, može se odrediti kao semantički ili leksički ekvivalent srpske i slovenske inačice frazema.

2. srp. držati se za stomak od smejanja / slo. držati se za trebuh od smeha / mađ. a hasát fogja a nevetéstől

Isto kao i prethodni frazem koji sadrži glagol smijati se, i ovaj frazem sadrži i predstavlja emociju sreće. Ovo je još jedan frazem somatske sastavnice, koji uključuje sastavnicu *trbuh/stomak*. Srpski frazem dakle glasi *držati se za stomak od smejanja*.

Slovenski ekvivalent glasi gotovo identično: *držati se za trebuh (od smeha)*. U njemu se komponenta smijeha navodi u zagradi, zato jer se obično držimo za trbuh kad nas boli. Kerber tvrdi kako je navedeni frazem nastao na osnovi činjenice da je trbuh, to jest trbušna prepona kad se čovjek smije, opterećen i zato se instinktivno hvatamo za trbuh kako bismo time spriječili moguću ozljedu prepone (Kerber, 2011: 987).

Mađarski je ekvivalent frazem, *a hasát fogja a nevetéstől* koji je jednak kao i prethodna dva frazema, a znači „hvatati se za trbuh od smijeha”, to jest jako se smijati (Kiss et al: 2017: 46).

Sva su tri navedena frazema potpuni ekvivalenti.

Ovaj je frazem čest i u drugim jezicima, tako da njegova verzija na engleskom glasi *to split one's side laughing*, a na njemačkom; *sich vor Lachen das Bauch halten*.

3. srp. sjati od sreće / slo. sijati od sreče / mađ. ragyog az arca vkinek

Sreća je osjećaj koji se jasno odražava na licima ljudi – ili osmijehom ili lice počne isijavati neki „blaženi“ sjaj, ili pak sjaje oči. Tako i navedeni frazem označava veliku sreću koja se preko ozarenog lica vidi na licima ljudi. To potvrđuje srpski frazem *sjati od sreće*.

Slovenski ekvivalent identičan je srpskom: *sijati od sreče*. On sa sastoji od glagola *sijati* te od imenice *sreča*. Kerber navodi da ovaj frazem znači osjećati se jako sretno te pokazivati svoju sreću. Glagolom *sijati* označava se „očima, potezima lica pokazivati jaku osjećajnu pozitivnu uznemirenost“ (Kerber, 2011: 903).

Mađarski frazem *ragyog az arca vkinek* znači „ozari se lice nekome“ te je malo drugačiji od prethodna dva frazema. Naime, on u sebi sadrži somatsku sastavnicu *lice*, koja se u prethodna dva frazema ne spominje jer je u njima latentan, to jest može se iščitati da je lice to što se sjaji od sreće. Forgács (2004: 38) navodi da ovaj frazem znači nasmiati se od sreće. Valja spomenuti kako se u rječniku Kiss i suradnika (2017:10) spominje još jedan oblik istog frazema, a to je *felragyog*

az arca te felderül az arca. Prvi oblik ima identično značenje, samo se u njemu upotrebljava prefiksalni glagol *felragyog*, dok sljedeći glagol *felderül* znači kako se „razvedrilo nekome lice”.

Ovaj frazem glasi jednako u slovenskom i srpskom jeziku, dok se na mađarskom malo razlikuje. Naime, u njemu se spominje lice, koje prethodni navedeni jezici ne sadrže kao sastavnicu. Nadalje on ne sadrži sastavnicu *sreća*, koja je glavni motiv u frazemima ostalih navedenih jezika.

Ovdje je riječ o semantičkom ekvivalentu između mađarskog i slovenskog ili srpskog, dok je srpski potpuni ekvivalent slovenskom frazemu.

7.5.1. Frazemi s konceptom sreće u mađarskom i slovenskom

1. srp. igra komu srce / mađ. repes valakinek a szív örömben

Ovo je još jedan somatski frazem čija je glavna sastavnica *srce*. To je tome tako jer je srce svojevrsno spremište mnogih kako negativnih tako i pozitivnih emocija. U ovom primjeru spominje se srpski frazem *igra komu srce*. Glagol *igrati* ili *zaigrati* sam po sebi budi asocijacije plesa i opuštenosti te velikog zadovoljstva (Kovačević, Ramadanović, 2016: 510).

Mađarski frazem glasi *repes valakinek a szív örömben* te znači kako nekome poskakuje srce od sreće (Kiss et al, 2017: 118). Iako ne treba posebno objašnjenje za upravo navedeni frazem, ipak ću navesti što u opisu istoga stoji: netko se izuzetno veseli nečemu ili nekome (Forgács, 2004: 686).

Uspoređujući ova dva frazema vidimo veliku podudarnost. Jedino što mađarski jezik ima drugačiji glagol – *skakanje*, dok srpski sadrži *igranje*, to jest *plesanje*. Međutim, to i nije tako velika razlika kad oba frazema znače isto, samo što mađarski izričito spominje radost/sreću, dok je u srpskom ona skrivena, iako se da iščitati iz samog frazema.

Prema ovome se može zaključiti kako su ova dva frazema djelomični ekvivalenti.

7.5.2. Frazemi s konceptom sreće u srpskom i slovenskom jeziku

1. srp. živeti kao dva goluba / slo. živeti kot dva golobčka

Sklad, ljubav, harmonija – sve su to imenice koje se povezuju s pozitivnim osjećajima, pa tako i srećom. Golubovi su kopnene ptice kratkih i jakih nogu. Oni su monogamne životinje i

poznati su jer žive mužjak i ženka skupa, te skupa griju jaja.³⁴ Zato se može reći da oni žive u skladu i ljubavi. Tako i srpski frazem *živeti kao dva goluba* znači da netko živi skladno i u ljubavi, a ljubav je apstraktan pojam koji se najčešće povezuje sa srećom. Potrebno je napomenuti da postoje i varijacije na temu: *živeti ko golub i grlice* te *živeti ko golubovi*, koji imaju isto značenje.

Slovenski jezik ima ekvivalent koji glasi *živeti kot dva golobčka* (Fink Arsovski, 2006: 184), koji znači isto što i njegov srpski ekvivalent: živjeti skladno i u ljubavi. Slovenski jezik ima samo jednu varijantu ovoga frazema.

Ova dva frazema u potpunosti su jednaka, jedino što se u slovenskom frazemu koristi umanjena od riječi golub, dok se u srpskom izričito spominje samo osnovna riječ. Prema tome, radi se o potpunim ekvivalentima.

2. srp. *pala kome sekira u med* / slo. *sekira je padla komu v med*

Kad se nekome dogodi nešto lijepo, na primjer dobije promociju na poslu, dobije velik novac, ukratko kad mu se osmjehne sreća, onda se kaže da mu je *pala sjekira u med*. To bi se moglo povezati s nekadašnjem cijepanjem drva na kome se ponekad, ako netko ima sreće, nađe meda. To onda znači da je nekog snašla iznenadna sreća i blagostanje zbog meda koji su dobili iz drveta.³⁵

U slovenskom jeziku postoji isti frazem: *sekira je padla komu v med*. Kerber navodi da on znači da su se nečija situacija i životne okolnosti nenadano poboljšale. Nadalje tvrdi da je med simbol sreće, lijepog života, blagostanja i sreće. Ako netko kaže da mu je pala žlica ili sjekira u med, znači da ima sreće i zadovoljstvo u životu. Kerber ističe i da u srpskom jeziku postoji i pojam *pala žlica u med* (Kerber, 2011: 852).

Razlika između ova dva frazema ne postoji, oba su frazema glagolska, oba imaju iste sastavnice (sjekiru i med) te oba imaju potpuno isto značenje, stoga su potpuni ekvivalenti.

7.6. Frazemi s konceptom iznenađenja u sva tri jezika

1. srp. *gledati ko tele u šarena vrata* / slo. *gledati kot tele nova vrata* / mađ. *bámul mint borjú az új kapura*

³⁴ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22601> pristupljeno 25.04.2020

³⁵ <https://lingolero.com/2017/02/upala-mu-sjekira-med/> pristupljeno 01.06.2020

Srpski frazem *gleda ko tele u šarena vrata* ponešto se razlikuje od slovenskog frazema *gledati kot tele v nova vrata* (Kerber, 2011: 964) i mađarskog frazema *bámul, mint borjú az új kapura*.

Ovaj se frazem koristi kad neka osoba uopće ne razumije o čemu se radi, te začuđeno pogledava oko sebe. Element šarenih vrata potječe iz doba kad se pod šarenom pločom podrazumijevala ploča na koja se nešto pisalo, a tele ne može razaznati o čemu je riječ.³⁶

U slovenskom ekvivalentu može se umjesto sastavnice teleta koristiti i sastavnica bika ili krave. Kerber objašnjava kako se ovaj frazem temelji na činjenici da tele, krava ili bik pogledaju sve koji se pojave na vratima hambara, te taj pogled označava pogled budale ili začuđenog čovjeka (Kerber, 2011: 964).

U mađarskom jeziku značenje ovoga frazema ima nešto drugačije porijeklo. U prošlosti je svako tele nakon ispaše pronašlo svoja vrata te ako bi se dogodilo da su za vrijeme ispaše vlasnici napravili nova vrata u staji, onda je tele bilo zbunjeno i nije znalo kojim putem treba ući. Razlika među inačicama ovoga frazema u tri jezika leži u sastavnici *šarena*, a ne *nova* vrata. U mađarskom postoji još jedna mala razlika, a to je da sadrži glagol *buljiti /zuriti*, koji ima intenzivnije značenje od glagola *gledati* (Forgács, 2004: 80).

Iz navedenog se može zaključiti da su ova tri frazema potpuni ekvivalenti.

2. srp. *ne vjerovati svojim očima/svojim ušima* / slo. *ne moči verjarneti komu svojim ušesom* / mađ. *nem akar hinni a szemének*

Ovaj frazem znači da se ne može vjerovati onome što je okom vidljivo i ušima slušljivo, to jest začuditi se onom što se nalazi pred očima ili pred nosom. Navedeni frazem zasniva se na konceptualnoj metafori ZNANJE JE GLEDANJE – ako nešto vidimo, onda ćemo to nešto znati, te posljedično u to nešto i vjerovati (Stanojević, 2013: 101).

Slovenski frazem glasi *ne moči verjarneti svojim ušesom* te stoga nije potpuni već djelomični ekvivalent srpskom frazemu jer se odnosi na drugo osjetilo (sluha umjesto vida). Također je potrebno napomenuti da Kerber navodi kako postoji i frazem *ne moči verjeti lastnim očem* (2011: 1106-1007).

³⁶<http://lingolero.com/2017/05/gledati-tele-sarena-vrata/#foobox-1/0/Gledati-kaoa-tele-u-%C5%A1arena-vrata.jpg>

Nem akar hinni a szemének mađarski je frazem koji znači *ne želi vjerovati svojim očima*, što ima potpuno isto značenje kao i dva prethodna frazema.

Ovaj frazem u južnoslavenskim jezicima ima dvije varijante (s ušima i očima) i u oba slučaja počinje negacijom. Mađarski frazem uključuje koncept želje, što nije slučaj u srpskoj i slovenskoj inačici te postoji u samoj jednoj varijanti.

3. srp. *pala mu čeljust* / slo. *čeljust pade dol komu* / mađ. *leesik az álla*

Ovaj frazem odnosi se na iznenađenje. Naime, na čovjeku se može vidjeti kad je iznenađen, najviše prema izrazu lica. Tako primjerice u slovenskom i mađarskom jeziku postoji frazem *nekome (je) pala čeljust*.

Slovenski ekvivalent glasi *čeljust pade dol komu*, i on se prema Kerberu koristi kako bi se preuveličao opis osobe koja je jako zinula od iznenađenja – tako jako da mu je ispala prednja čeljust (Kerber, 2011: 133-134).

U Forgácsevom rječniku nalazi se i ekvivalent na mađarskom jeziku, *leesik az álla*, koji u prijevodu znači „ispala je komu vilica“. U objašnjenju frazema stoji da se frazem koristi kada se netko tako jako začudi pa ostavi usta otvorena u čudu (Forgács, 2004: 21).

Ova tri ekvivalenta mogu se smatrati potpunim ekvivalentima jer se poklapaju u sva tri jezika.

7.6.1. Frazemi s konceptom iznenađenja u mađarskom i srpskom

1. srp. *pasti na tur od čuda* / mađ. *majd hanyatt esik valamitől valaki*

Pasti na tur od čuda srpski je frazem koji opisuje stanje čuđenja, iznenađenja. Taj somatski frazem svoju sastavnicu može zamijeniti i drugim riječima kao što su žargonski izrazi: *dupe*, *rit*, *guzica*. U ovom se frazemu opisuje čovjek koji je zbog velikog iznenađenja izgubio ravnotežu te pao na tlo. Tako se razvija i frazemska značenje „zaprepatiti se, zabezeknuti se, veoma se začuditi, veoma se iznenaditi“.

Mađarski frazem glasi *majd hanyatt esik valamitől valaki*, a znači da je netko pao unazad (*na leđa*). Forgács objašnjava kako se to kaže kad se netko jako iznenadi (Forgács 2004: 159), dok kod Kiss (Kiss et al 201: 48) stoji objašnjenje „*pasti na tur (od čuda sreće)*“.

Tako se ova dva frazema gotovo potpuno poklapaju, dakle djelomični su ekvivalenti budući da mađarski frazem izražava nešto što se nalazi iza (bila to leđa ili stražnjica), dok srpski ima samo motiv stražnjice.

7.6.2. Frazemi s konceptom iznenađenja u slovenskom i srpskom jeziku

1. srp. *kao gromom ošinut* / slo. *kot od strele zadet*

Ovaj frazem znači da se netko jako začudio, prenerazio ili zaprepastio. To dolazi od toga da se tijekom nevremena vidi munja na nebu, a kad grune grom to zna biti odmah, a zna biti i nakon nekoliko sekundi, te se nerijetko nađemo začuđeni njegovim zvukom. Na srpskom jeziku on glasi *kao gromom ošinut* ili *kao grom iz vedra neba*. *Ošnuti* je glagol koji znači snažno udariti te se često upotrebljava u sintagmi sa šibom. On se u ovom frazemu zato upotrebljava jer kad te netko ošine šibom, onda si i iznenađen i zaprepašten sve u jednom. To je još jedan razlog zašto se koristi sastavnica *grom* u kontekstu šibanja.

Slovenski frazem glasi *kot strela zadet* ili *kakor strela (treščila) z jasnega neba*. Kerber varijaciju tumači činjenicom da munja ponekad pojavi posve neočekivano (Kerber, 2011: 923-924).

Primjeri istog frazema nalaze se i u njemačkom jeziku, a glasi *wie ein Blitz aus heiterem Himmel*.

Razlika između srpskog i slovenskog frazema je ta da kod slovenskog frazema postoji varijacija na spomenut frazem, a na srpskom ga nema. Dakle, sva tri frazema imaju isto značenje te se mogu nazvati ekvivalentima.

8. Zaključak

Frazemi su stalne sveze riječi koje se nalaze u svim jezicima, samo što su u nekima više, a u drugim jezicima manje razlikuju. U ovom radu uspoređivali su se frazemi u tri jezika – u zapadnim južnoslavenskim jezicima, slovenskom i srpskom, te u mađarskom jeziku, koji pripada ugrofinskoj jezičnoj skupini. Uz geografsku povezanost (Srbija graniči s Mađarskom, dok je Slovenija nešto dalje), ove su tri zemlje, pa tako i kulture povezane i na druge načine. Primjerice, u 19. stoljeću sve su tri zemlje pripadale Austro-Ugarskoj Monarhiji.

Slovenska, srpska i mađarska frazeologija tumače frazeme na jednak način – kao ustaljene sveze riječi koje su karakteristične za različite kulture. Razlika je, međutim, uočljiva na planu kategorizacije frazema južnoslavenskih jezika s jedne strane te mađarskog s druge strane. U mađarskom je, kako je navedeno u prijašnjim poglavljima, ta kategorizacija složenija. Tim više jer se u mađarskom jeziku poslovice, aforizmi i krilatice smatraju frazemima, dok to u slovenskom i srpskom jeziku nije slučaj. Nadalje, poredbeni frazemi ili *szóláshasonlatok* u mađarskom jeziku ne pripadaju tematskoj kategoriji. Štoviše, oni pripadaju strukturno-semantičkoj kategoriji dok se u slovenskom i srpskom jeziku poredbeni frazmi kategoriziraju u tematske kategorije.

U ovoj analizi uspoređeni su frazemi koji izražavaju osjećaje u slovenskom, mađarskom i srpskom jeziku. Analiza se odnosila na frazeme koji se odnose na emocije sreće, ljutnje, tuge, iznenađenja i straha. Kao što je navedeno, osjećaji su uglavnom negativni: strah, tuga, ljutnja, dok su sreća i iznenađenje pozitivni, iako bi iznenađenje moglo pripasti i jednoj i drugoj kategoriji. U svim jezicima najviše su zastupljeni frazemi koji se odnose na strah. To je zato što je strah vrlo intenzivan osjećaj koji ima razne fizičke manifestacije, poput nemogućnosti pomaka, osjećaja hladnoće u tijelu, drhtanje tijela itd. Odmah nakon njega slijedi ljutnja s najviše ekvivalenata što je razumljivo jer je i ljutnja vrlo intenzivan i vrlo čest osjećaj. Iznenađenje je osjećaj koji je u ovoj analizi podjednako pozitivan i negativan. Taj je osjećaj najmanje prisutan u ovoj analizi jer je u velikom broju slučajeva zamjenjiv sa strahom. Ono što najviše začuđuje zapravo je činjenica da jedini pozitivan osjećaj, sreća, nije toliko zastupljen u frazemima. Možda bi situacija bila drugačija da se analizirao osjećaj ljubavi. Ostali negativni osjećaji, tuga i ljutnja, visoko su zastupljene emocije u frazemima. Zanimljiva je i činjenica da se pomno proučavajući razne rječnike naišlo na dosta ekvivalenata u sva tri jezika. Ta bi činjenica mogla značiti da ta tri jezika ipak nisu toliko udaljena, to jest da mađarski jezik nije toliko udaljen od ostala dva južnoslavenska jezika.

U ovom radu utvrđeno je čak 22 frazema koji su potpuni ili djelomični ekvivalenti u sva tri jezika. Sljedeći zaključak koji se može donijeti na temelju priložene analize jest taj da kod prikazivanja emocije straha mađarski i slovenski (bez srpskog) nemaju svoje ekvivalente. Može se primijetiti i da nema pronađenih ekvivalenata za svih pet emocija samo u slovenskom i mađarskom jeziku. To je zato jer je slovenski jezik više vezan uz njemački te uz ostale slavenske jezike, nego uz mađarski. Prema tome može se zaključiti da srpski i mađarski jezik ipak imaju više dodirnih točaka nego slovenski i mađarski.

Analizi se pristupilo iz semantičkog i konceptualnog ugla. U analizi su se tražili ekvivalenti, prema znanstvenim radovima lingvistica Svitkove i Čagalj te mađarskom lingvistu Forgácsu.

Kako su osjećaji i njihovo izražavanje u oblizu fizičkih reakcija univerzalni u svim jezicima, pronađeno je dosta frazema koji iskazuju osjećaje i koji su slični ako ne i isti u sva tri jezika. Prikupljeno je 94 frazema koji označavaju osjećaje u sva tri jezika, od toga je 30 mađarskih frazema, 28 slovenskih frazema i 36 srpska frazema. U analizi ne postoji pojedinačna analiza mađarsko-slovenskih frazema, jer su slični ili isti frazemi i u srpskom jeziku. Ova se analiza prvenstveno bazirala na tome da se nađu sličnosti između frazema, a ne različitosti, te je sadržavala i somatske i animalističke frazeme. Najviše je frazema koji se nalaze u sva tri jezika i koji su potpuni ekvivalentni, no ima i nekoliko frazema koji su potpuni ekvivalentni samo u slovenskom i srpskom jeziku, dok su u mađarskom djelomični ekvivalentni.

Zanimljiva je činjenica da su za pojedine frazeme spomenuti i frazemi na engleskom i njemačkom jeziku, to je zanimljivo zato jer se to događa u slučaju kad se frazem nalazio u sva 3 jezika, dakle oni frazemi koje možemo smatrati internacionalnima našli su se u slovenskom, srpskom i u mađarskom jeziku.

Neki su frazemi podudarni upravo zbog zajedničkog koncepta prema kojem se zasnivaju te prema teoriji konceptualne metafore koja je univerzalna u svim jezicima. Zato se i našlo toliko ekvivalenata u trima (ponegdje i u pet) različitim jezicima.

9. Literatura

1. Babič, Saša. 2018, Minimalni frazemi v slovenščini, ZRC SAZU Inštitut za narodopisje, 52
2. Barčot, Branka. 2017. *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
3. Broz, Vlatko, 2015. *Frazeologija sve u šesnaest: motiviranost značenja numeričkih frazema u hrvatskome*, 38
4. Čagalj, Ivana; Svitkova, Milina. 2014. Tipologija frazeološke ekvivalencije na primjeru hrvatskih i slovačkih frazema s ihtionimskom sastavnicom, u: *Životinje u frazeološkom ruhu*, ur. I. Vidović Bolt, Zagreb: FF press, 1-15.
5. Ekman, Paul. 2003, *Emotions revealed*, Times Books, New York
6. Ekman, Paul; Friesen, Wallace V. 1986. *A new pan-cultural facial expression of emotion*. *Motivation and Emotion* 10/2. Springer. 159–168.
7. Fink Arsovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF press
8. Fleischer, Wolfgang. 1982. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, Bibliographisches Institut.
9. Forgács, Tamás. 2007. *Bevezetés a frazeológiába: a szólas és közmondáskutatás alapjai*, Budapest: Tinta Könyvkiadó
10. *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo: Muha Vidović, Maja: Frazem med besedo in besedno zvezo, Ljubljana, 2013(109-119); Bedkowska-Kopeczyk, Agnieszka, Emotions that move around and up, A cognitive analysis of Slovene verbal idioms formed by prefixes verbs .69-81*
11. Hádrovics, László. 1995. *Magyar frazeológia: Történeti áttekintés*. Budapest, Akadémiai Kiadó
12. Jakop, Nataša. 2005. Opis pragmatičnih frazemov s pragmatičnimi kategorijami, *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah*, Ljubljana, 42
13. Juhász, József. 1980. *A frazeológia mint nyelvezeti diszciplína*. Tanulmányok a mai magyar

- nyelv szókészlettana és jelentéstana köréből. Szerk.. Rác Endre i Szathmári István, Budapest, Tankönyvkiadó, 99-120
14. Karlić, Virna. 2017. *Metafora i konceptualizacija smrti u „Proljeću Ivana Galeba”* Vladana Desnice, FFpress, 192
 15. Kovačević, Barbara; Ramadanović, Ermina. 2016. *Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42. 505-527
 16. Kövesces, Zoltán. 2011. The conceptualization of Life and Happiness. *Journal of Humanities Therapy* 2. Kangwon National University. Korea. 19–53.
 17. Križišnik, Erika. 2013. *Frazeološka simfonija: sodobni pogledi na frazeologiju*, Ljubljana, Založba ZRC.
 18. Lakoff, George. Johnson, Mark. 1980. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
 19. Majetić, Senka. 2009. *Leksikologija i leksikografija: komparativni pristup*, Filologija 53, 93-104
 20. Marmelić, Helena. 2013. *Kognitivnolingvistički pristup hrvatskim somatskim frazemima sa sastavnicom glava*, diplomski rad, Filozofski fakultet Zagreb
 21. Menac, Antica, 2007. *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjiga
 22. Nedkova, Emilija= Недкова, Емилия. 2003. Фразеологично богатство в творчеството на Алеко Константинов. Русе: ЛЕНИ-АН.
 23. O. Nagy, Gábor. 1976. *Magyar szólások és közmondások*, 2. kiadás, Budapest, Gondolat Kiadó,
 24. Opašić, Maja; Spicijarić Paškvan, Nina. 2016. *A comparison of the phraseological description of the emotion of anger in Croatian and Hungarian*, Slavofraz 227-239
 25. Raffaelli, Ida. 2009. *Značenje kroz vrijeme. Poglavlja iz dijakronijske semantike*, Zagreb, Naklada Disput, 233-234
 26. Stanojević, Mateusz-Milan. 2013. *Konceptualna metafora: Temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb, Biblioteka Srednje Europe,

27. Šarić, Ljiljana. 2011. *Kognitivna lingvistika i sinonimija, teorija i leksikografska praksa*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 7/2 No. 7 .Zadar. 305-325
28. Štrbac, Gordana= штрбац, гордана. 2018. *фразеологија у човеку и човек у фразеологији, нови сад:кримел,будисава*
29. Toporišič, Jože. 1973-1974, *K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije*, V. Jezik in slovstvo. 273-279
30. Vidović Bolt, Ivana. 2011. *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji 1*. Zagreb: FF press
31. Wierbizka, Anna. 1992. *Defining Emotion Concepts*, Cognitive science 16

Izvori:

1. Bárdosi, Vilmos; Kiss, Gabor. 2005. *Szólások*, Tinta Könyvkiadó, Budimpešta
2. Forgács, Tamás. 2004. *Magyar szólások és közmondások szótára*, Tinta Könyvkiadó, Budapest
3. <https://mek.oszk.hu/00200/00242/00242.htm> . – pristupljeno dana 28.10.2019.
4. <https://lingolero.com/2017/02/upala-mu-sjekira-med/> pristupljeno 01.06.2020
5. <http://lingolero.com/2017/05/gledati-tele-sarena-vrata/#foobox-1/0/Gledati-kaoa-tele-u-%C5%A1arena-vrata.jpg> pristupljeno 01.06.2020
6. Kerber, Janez. 2011. *Slovar slovenskih frazemov*, ZRC sazu, Ljubljana
7. Jelavić, Antonija; Klinac, Darija; Hoyt-Nikolić, Eva; Kiss Gabriella; Kušćer, Nikola. 2018. *Szívvel-lélekkal, Magyar-horvát szomatikus szólástár*, Ibis grafika d.o.o., Zagreb
8. Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga
9. Otašević, Đorđe.= оташевић ђорђе. 2012. *фразеолошки речник српског језика. Нови сад, прометej*
10. Jurović, Irina; Međeral Sučević, Krešimir; Vukadinović, Tatjana; Vuk, Margit Bernadett. 2013. *Mađarski-hrvatski rječnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb

10. Prilozi

Mađarski frazemi	Slovenski frazemi	Srpski frazemi
Mérgezes mint a pulyka	Besen kot ris	Ljut kao ris
Olajat önt a tűzre	Dolite olje na ogenj	Dolijevati ulje na vatru
Az arcába szökik a vér forr a vér	Kri je šinila kome v glavo Krv je zavrela kome v žilah	Udarila krv (komu) u glavu Krv vri komu u sudovima
Bal lábbal kelt fel	Vstati z levo nogo	Ustati na levu nogu
Tűzet okád valakinek valami	Bruhati na koga ogenj in žveplo	Sasuti vatru (na koga)
Villámokat szór a szeme	-	Prostreliti koga pogledom
Piros mint a paprika	-	Crven kao paprika
Puskaporos hangulatban van	-	Imati kratak fitilj
-	Siktati kot kača	Siktati kao guja
-	Spraviti koga z tira	Izbaciti koga iz koloseka
Olyan valaki mint a kivert kutya	Kot polit cucek	Izgledati kao pokisla kokoš
Könnyeket hullat valamiért	Točiti grenke solze	Roniti gorke suze
Sír mint a záporoső	Jokati kot dež	Plakati kao kišna godina
Megszakad a szíve valamiért	-	Srce se komu kida
Nyomja a szívet valakinek valami	-	Tišti komu srce
Lóg az orra valakinek	-	Pokunjiti nos
-	Grenek kot pelin	Gorak kao pelin
Még a saját árnyékától is fél	Bati se lastne sence	Plašiti se sopstvene senke
Megfagy az ereiben a vér	Kri je zalednela v žilah	Ledi se komu krv u sudovima
Feláll a szőr valakinek a hátán	Lasje se ježiju komu	Diže se kome kosa na glavi
Úgy ugrik fel, mintha kígyó csípte volna	Kakor da je kača pičila koga	Skočiti kao da je zmija ujela koga
Olyan sápadt mint a fal	Bled kot stena	Bled kao kreda

Reszket mint a nyárfalevél/ kocsonya	Tresti se kot trepetlika	Drhtati kao list na vetru
Fél mint ördög a tömjénfüsttől	Bati se koga kot hudič križa	Bojati se koga/ čega kao vrag tamjana
Fülig ér valakinek a szája	Biti nasmejan do ušes	Smijati se od uva do uva /osmijeh od uva do uva
Hasát fogja a nevetéstől	Držati se za trebuh od smeha	Držati se za stomak od smejanja
(Fel)ragyog az arca valakinek	Sijati od sreče	Sjati od sreće
Repes valakinek a szív örömben	-	Igra komu srce
-	Živeti kot dva golobčka	Živeti kao dva goluba
-	Sekira je padla komu v med	Pala kome sekira u med
Bámul mint borjú az új kapúra	Gledati kot tele v nova vrata	Gledati kao tele u šarena vrata
Nem akar hinni a szemének	Ne moči verjameti komu svojim ušesom	Ne vjerovati svojim očima/ušima
Leesik az álla	Čeljust pade dol komu	Pala mu čeljust
Majd hanyatt esik valamitől valaki	-	Pasti na tur od čuda
-	Kot od strele zadet	Kao gromom ošinut